

Hukuk Fakültesi Dergisi
Ankara Hacı Bayram Veli University
Faculty of Law Review

ISSN: 2651-4141 e-ISSN: 2667-4068
Cilt / Volume XXVIII Nisan / April 2024 Sayı / No. 2

İDARİ YARGIDA OLAĞAN KANUN YOLLARINA GETİRİLEN
KANUNİ SINIRLAR VE KANUNİ SINIRLARIN ANAYASAYA
AYKIRILIĞI

LEGAL LIMITS INTRODUCED TO ORDINARY LEGAL REMEDIES IN
ADMINISTRATIVE JUDICIARY AND THE UNCONSTITUTIONALITY
OF LEGAL LIMITS

Zehra KARAKUŞ IŞIK*

ÖZET

[-10.34246/ahbvuhfd.1437862](https://doi.org/10.34246/ahbvuhfd.1437862)

İdari yargıda yüksek mahkemelerin iş yükünün azaltılması ve uyumsuzlukların daha kısa sürede nihai olarak çözümlenmesi amacıyla olağan kanun yollarına başvuru sınırlanmıştır. 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu'nda kanun yollarına başvuru dava konusu bakımından sınırlanırken diğer yandan dava konusu belli bir miktar tutarı aşmayan tam yargı davaları ve idari işlemler hakkında verilen kararlara karşı kanun yollarına başvurulamayacağı öngörülmüştür. Bu bağlamda çalışmada öncelikle idari yargılama usulünde kanun yollarına başvurulması bakımından 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu' nun getirdiği sınırlardan bahsedilecektir. Sonrasında bu konuda verilen Anayasa Mahkemesi kararları adil yargılanma hakkına uygunluğu bakımından incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Parasal Sınır, Mahkemeye Erişim Hakkı, Adil Yargılanma Hakkı, Kanuni Hâkim Güvencesi, Olağan Kanun Yolları.

* **Dr. Öğr Üyesi,** Ondokuz Mayıs Üniversitesi Ali Fuad Başgil Hukuk Fakültesi, İdare Hukuku Anabilim Dalı/SAMSUN, e- **posta:** zehra.karakus@omu.edu.tr, **ORCID:** 0000-0003-2637-4273, **DOI:** 10.34246/ahbvuhfd.1437862.

- **Atf Şekli/ Cite As:** Karakuş Işık Z, “İdari Yargıda Olağan Kanun Yollarına Getirilen Kanuni Sınırlar ve Kanuni Sınırların Anayasaya Aykırılığı”, *AHBVÜ Hukuk Fakültesi Dergisi*, 28(2), 2024, s. 545-587.
- **İntihal / Plagiarism:** Bu makale intihal programında taranmış ve en az iki hakem incelemesinden geçmiştir. / *This article has been scanned via a plagiarism software and reviewed by at least two referees.*

ABSTRACT

In the administrative judiciary, ordinary legal remedies are limited in order to reduce the workload of the higher courts and to resolve disputes in a shorter period of time. Administrative Jurisdiction Procedure Code No. 2577 limits the application for legal remedies in terms of the subject matter of the lawsuit, while on the other hand, it is stipulated that legal remedies cannot be applied against decisions rendered on full judicial cases and administrative actions whose subject matter does not exceed a certain amount. In this context, this study will firstly explain the limits imposed by Code No. 2577 in terms of the application of legal remedies in administrative proceedings. Subsequently the Constitutional Court decisions on this issue will be examined in terms of their compliance with the right to a fair trial

Keywords: *Moneray Limit, Right to Access to Court, Right to a Fair Trial, Principle of Natural Judge, Ordinary Legal Remedies.*

EXTENDED ABSTRACT

In administrative jurisdiction procedure, ordinary remedies are divided into two categories: Appellate and appeal. Administrative Jurisdiction Procedure Code No.2577 stipulates a monetary limit for the application of ordinary legal remedies. This limitation aims to reduce the workload of the courts and resolve disputes in a shorter period of time. In administrative jurisdiction procedure, the proceedings are, as a rule, three-tiered. However, some disputes are finalised without going to the appellate stage and some disputes are finalised without appeal.

The main criticism about the monetary limit for the application to ordinary legal remedies is that the law doesn't clearly and unambiguously regulate the date on which the monetary limit will be applied in the application to the legal remedy of appellate or appeal. Due to this uncertainty, as monetary limits increase at the revaluation rate, some courts base the decision date and some courts base the date of lawsuit on the application of monetary limits. Thus, it becomes possible for disputes with similar litigation matter to be subject to different legal remedies.

The closure of the appeal or appellate for some cases by setting a monetary limit and the limitation of the application to the legal remedies against the final decision by changing the monetary limit when the final decision is rendered in a dispute where the legal remedy as of the date of the lawsuit causes serious loss of rights. In this context, the Constitutional Court, which examined the allegations of unconstitutionality, decided with its decision dated 26.07.2023 to annul the provision in subparagraph (b) of the first paragraph of Article 46 of the Administrative Jurisdiction Procedure Code No. 2577, which stipulates a monetary limit for the application for appeal: “Tax actions, full remedy actions and actions filed about the administrative procedures that exceeds one hundred Turkish Liras.” Subsequently, with its decisions dated 26.10.2023, it decided to annul the provision “However, the decisions taken by administrative and tax courts about tax actions, full remedy actions and the actions

of annulment filed against administrative procedures that does not exceed five thousand Turkish Liras shall be final and no appellate request can be made against these decisions” in the second sentence of Article 45, which introduced a monetary limit for the appellate examination. It has further decided to annul the provision “The monetary limits stipulated in this Act shall be applied by increasing the monetary limits applied in the previous year in proportion to the re-valuation rate determined and announced every year by the Ministry of Finance pursuant to the provisions of the repeating Article 298 of the Tax Procedural Law no. 2013 for that year. The parts of the limitations determined in such way, not exceeding one thousand Turkish Liras, shall not be taken into account.” in the additional Article 1 regulating the revaluation rate of the monetary limits.

Further, the Constitutional Court postponed the entry into force of the aforementioned annulment decisions. However, with the postponement of the entry into force date of the annulment decisions, the legal regulations that are ruled to be contrary to the Constitution continue to be implemented. As a result, although it is aimed to reduce the workload of the council of state by limiting the appeal legal remedy against disputes not exceeding a certain monetary amount, it cannot be said that this limitation provides the expected benefit. In our opinion, application for legal remedies is directly related to fundamental rights and freedoms thus the date to be taken as basis in determining the decisions that can be appellate or appealed within the framework of the principle of legal certainty should be the date of the lawsuit.

GİRİŞ

İdari yargılama usulünde yargılama kural olarak üç derecelidir; ancak bazı uyuşmazlıklar kanun yoluna gitmeden, bazı uyuşmazlıklar ise temyiz yoluna gitmeden kesinleşmektedir. İdarenin yargısal denetimi ile idarenin hukuka aykırı işlemlerinin tespiti ve işlem veya eylemlerinden doğan zararların karşılanması amaçlanmaktadır. İlk derece yargılamasında verilen kararın istinaf aşamasına gitmeden kesinleşmesi kişilerin hak arama hürriyetini sınırlamaktadır. Diğer yandan, parasal sınır belirlenmesi suretiyle bazı davalara temyiz yolunun kapatılması ve dava açıldığı tarih itibarıyla kanun yolu açık olan uyuşmazlıkta, nihai kararın verildiği zaman parasal sınırın değişmesi ile nihai karara karşı kanun yoluna başvurulmasına izin verilmemesi ciddi hak kayıplarına sebep olmaktadır. Bu sebeple, kendisine yapılan Anayasa’ya aykırılık iddialarını inceleyen Anayasa Mahkemesi 26.07.2023 tarihli kararıyla temyiz incelemesi için parasal sınır getiren 2577 sayılı Kanun’un 46. maddesinin birinci fıkrasının (b) bendinin ve 26.10.2023 tarihli kararlarıyla da istinaf incelemesi için parasal sınır getiren 45. maddenin

ikinci cümlesi ile parasal sınırların yeniden değerlendirilmesini düzenleyen ek 1. maddesinin iptaline karar vermiştir. Kararlarda kanun yoluna başvuru açısından hangi tarihteki parasal sınırın uygulanacağı hususunun açık ve net bir şekilde belirlenmesi gerektiği vurgulanmıştır. Ancak kararların yürürlük tarihinin ertelenmesi, hali hazırda devam etmekte olan davalarda Anayasa'ya aykırı bulunan hükmün nasıl uygulanacağı tartışmalarını beraberinde getirmiştir. Bu çalışmada öncelikle idari yargılama usulünde istinaf ve temyiz yoluna başvuruda 2577 sayılı Kanun'un getirdiği sınırlardan bahsedilecek ve kanun yollarına getirilen sınırlama Anayasa Mahkemesinin kararları çerçevesinde ve adil yargılanma hakkı açısından incelenecektir.

I. İDARİ YARGILAMA USULÜNDE OLAĞAN KANUN YOLLARINDA YAPILAN İNCELEMENİN KAPSAM VE SINIRLARI

İdari yargılama usulünde olağan kanun yolları “*istinaf*” ve “*temyiz*” olarak ikiye ayrılmaktadır.¹ İstinaf, “*iki dereceli bir yargılama ile ilgililere hukuki güvenlik sağlayan, maddi ve hukuki gerçekliğe ulaşma konusunda tarafları tatmin etmesi öngörülen bir kanun yolu*”² olarak tanımlanmaktadır. İstinafın bu tanımı aslında temyiz denetiminden farkını ortaya koyar. İstinaf mercii somut olay denetimini yaparken; temyiz kanun yolunda hukuk kurallarının doğru uygulanıp uygulanmadığı denetlenir. Bu bakımdan temyizde hukuk birliğini koruma düşüncesi daha baskındır.³ Bu kapsamda davanın maddi ve hukuksal yönlerden incelenmesiyle isabetli kararlar verilmesine ve adaletin sağlanmasına katkı sunulması amaçlanmıştır.⁴

Bir işe yeniden başlamak, bir işi yeniden ele almak anlamında kullanılan istinaf kelimesi⁵ kanun yolu anlamında “dar anlamda” ve “geniş

¹ Metin Günday, *İdari Yargılama Hukuku*, 2. Baskı, Turhan Kitabevi, Eylül, 2022, s. 495; Bahtiyar Akyılmaz/ Murat Sezginer/ Cemil Kaya, *Türk İdari Yargılama Hukuku*, 7. Baskı, Savaş Yayınevi, 2022, s. 798; Ali Ulusoy, *İdari Yargılama Hukuku*, 3. Baskı, Yetkin Yayıncılık, 2022, s. 205; Gürsel Kaplan, *İdari Yargılama Usulü Hukuku*, 8. Baskı, Ekin Yayıncılık, 2022, s. 535; Onur Karahanoğulları, *İdari Yargı İdarenin Hukuka Zorlanması (Yargı Kararlarına Dayalı Bir İnceleme)*, Turhan Kitabevi, 2019, s. 711; Ramazan Çağlayan, *İdari Yargılama Hukuku*, 14. Baskı, Seçkin Yayıncılık, 2022, s. 799.

² Akyılmaz/Sezginer/Kaya, s. 804.

³ Cenk Akil, *İstinaf Kavramı*, Yetkin Yayıncılık, 2010, s. 204. Bu konuda ayrıca bkz. Tolga Akkaya, *Medeni Usul Hukukunda İstinaf*, Yetkin Yayıncılık, 2009, s. 69-73.

⁴ Ali Akyıldız, “İstinafa İlkesel Bakmak”, *147. Yıl Danıştay ve İdari Yargı Günü Sempozyumu*, Ankara, 12 Mayıs, 2015, s. 19. Benzer açıklamalar için bkz. Akil, s. 205; Ulusoy, s. 205-206.

⁵ Hakan Pekcanitez/ Oğuz Atalay/ Muhammet Özkes, *Medeni Usul Hukuku*, 10. Baskı, Yetkin Yayınları, 2011, s. 591. İstinafın kelime anlamı için bkz. Muhammet Özkes, *Pekcanitez*

anlamda” olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.⁶ Dar anlamda istinafta yeniden yargılama yapılmamakta sadece maddi vakıalar ile sınırlı olarak uyuşmazlık incelenmektedir. Geniş anlamda istinafta ise ilk derece yargılaması aşamasında yapılan her türlü usul işlemi bir kez daha yapılarak adeta yargılama yeniden yapılmaktadır.⁷ 2577 sayılı Kanun’da istinafin düzenleme şekline ve mahkeme uygulamalarına bakıldığında, sadece maddi vakıalar ile sınırlı olarak uyuşmazlığın incelenmesi anlamına gelen dar anlamda istinaf sisteminin kabul edildiği anlaşılmaktadır.⁸ Zira kanunda ilk derece yargılama aşamasında yapılan işlemlerin aynen tekrar edileceğine dair bir düzenleme olmaması⁹ istinaf incelemesinin olağan sınırları olarak kabul görmüştür.

2577 sayılı Kanun’un 45. maddesinin 3.¹⁰, 4.¹¹ ve 5.¹² fıkraları incelendiğinde kanun koyucunun istinaf aşamasında ilk derece mahkemesi kararının; “görev ve yetki dışındaki bir davaya bakılmış olup olmadığı”, “ilk inceleme konularından biri yönünden bir aykırılık bulunup bulunmadığı” ve

Usul Medeni Usul Hukuku, (Edt: Hakan Pekcantez/ Muhammet Özkes/ Mine Akkan/ Hülya Taş Korkmaz), C. III, 15. Baskı, On İki Levha Yayıncılık, 2017, s. 2202; Ramazan Arslan/ Ejder Yılmaz/ Sema Taşpınar Ayvaz/Emel Hanağası, *Medeni Usul Hukuku*, 6. Baskı, Yetkin Yayınları, 2020, s. 604; Kaplan, s. 535.

⁶ Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz/Hanağası, s. 604; Akkaya, s. 96-102; Akyılmaz/Sezginer/Kaya, s. 798; Kaplan, s. 536-537. Bu konuda ayrıca bkz. Süha Tanrıver, *Medeni Usul Hukuku*, C. II, Güncellenmiş ve Genişletilmiş 2. Bası, Yetkin Yayıncılık, 2022, s. 42-43.

⁷ Akyılmaz/Sezginer/Kaya, s. 798-799. İstinaf türleri hakkında ayrıntılı bilgi için Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz/Hanağası, s. 604-606; Akkaya, s. 96-102; Akil, s. 44-45. Ayrıca bkz. Serkan Çınarlı, *İdari Yargılama Hukukunda İstinaf ve Bölge İdare Mahkemeleri*, 3. Baskı, Seçkin Yayınevi, 2020, s. 56.

⁸ Akyılmaz/Sezginer/Kaya, s. 799.

⁹ Akyılmaz/Sezginer/Kaya, s. 799.

¹⁰ “Bölge idare mahkemesi, yaptığı inceleme sonunda ilk derece mahkemesi kararını hukuka uygun bulursa istinaf başvurusunun reddine karar verir. Karardaki maddi yanlışlıkların düzeltilmesi mümkün ise gerekli düzeltmeyi yaparak aynı kararı verir.”

¹¹ “Bölge idare mahkemesi, ilk derece mahkemesi kararını hukuka uygun bulmadığı takdirde istinaf başvurusunun kabulü ile ilk derece mahkemesi kararının kaldırılmasına karar verir. Bu hâlde bölge idare mahkemesi için esas hakkında yeniden bir karar verir. İnceleme sırasında ihtiyaç duyulması hâlinde kararı veren mahkeme veya başka bir yer idare ya da vergi mahkemesi istinabe olunabilir. İstinabe olunan mahkeme gerekli işlemleri öncelikle ve ivedilikle yerine getirir.”

¹² “Bölge idare mahkemesi, ilk inceleme üzerine verilen kararlara karşı yapılan istinaf başvurusunu haklı bulduğu, davaya görevsiz veya yetkisiz mahkeme yahut reddedilmiş veya yasaklanmış hâkim tarafından bakılmış olması hâllerinde, istinaf başvurusunun kabulü ile ilk derece mahkemesi kararının kaldırılmasına karar vererek dosyayı ilgili mahkemeye gönderir. Bölge idare mahkemesinin bu fıkra uyarınca verilen kararları kesindir.”

“kararın hukuka uygun olup olmadığı” yönlerinden incelenmesi¹³ yönleriyle sınırladığı görülmektedir.

Danıştay, temyiz incelemesine konu olan kararın sonucunu hukuka uygun bulmakla birlikte mahkemenin gösterdiği gerekçeyi doğru bulmadığında veya eksik bulduğunda kararın gerekçesini değiştirerek (md. 49/1/a) onamaktadır. Bu kapsamda, “istinaf mahkemelerinin de ilk derece mahkemesinin gerekçesini değiştirerek onaması mümkün müdür?” sorusu akla gelebilir. Bu soruya Danıştay 4. Dairesinin kararından yola çıkarak olumlu yanıt verilmesi mümkündür. Zira şirketin vergi borçlarının tahsilini güvence altına almak amacıyla banka hesabına uygulanan ihtiyati haczin kaldırılması talebiyle açılan bir davada; vergi incelemesi sonuçlanıp tarhiyat yapıldıktan sonra ihtiyati haciz uygulanamayacağından, dava konusu işlemin iptaline karar veren ilk derece mahkemesinin kararı bölge idare mahkemesi tarafından gerekçesi değiştirilerek onanmıştır.¹⁴ İdari yargıda içtihat farklılıklarının bulunması hukuki güvenlik ve belirlilik ilkeleri ile doğrudan ilgilidir. Temyiz mercii olarak uyuşmazlıkları kesin olarak çözümleyen Danıştay’ın, nasıl ki içtihat farklılıklarını ortadan kaldırması bekleniyor ise iki dereceli bir yargılama sürecinde kararları kesin olan bölge idare mahkemelerinin idare ve vergi mahkemeleri arasındaki içtihat farklılıklarını gidermesi yaklaşımının da benimsenmesi mümkündür. Ancak 2577 sayılı Kanun’da bölge idare mahkemesinin ilk derece mahkemesinin kararında maddi yanlışlıklarla sınırlı olarak düzeltme yapıp aynı kapsamda karar verebileceğinin (md. 45/3) düzenlendiği düşünüldüğünde bölge idare mahkemesinin, ilk derece mahkemesi kararının gerekçesinin değiştirerek aynen onayabileceği yaklaşımı kabul görmeyebilir.

2577 sayılı Kanun’un 46. maddesinin beşinci fıkrasına göre bölge idare mahkemesi, ilk inceleme üzerine verilen kararlara karşı yapılan istinaf başvurusunu haklı bulduğu, davaya görevsiz veya yetkisiz mahkeme yahut reddedilmiş veya yasaklanmış hâkim tarafından bakılmış olması hâllerinde, istinaf başvurusunun kabulü ile ilk derece mahkemesi kararının kaldırılmasına karar vererek dosyayı ilgili mahkemeye göndermektedir. Bu sayılan hallerle

¹³ Ayrıca Günday 2577 sayılı Kanun’da açıkça yer almıyor olsa da istinaf merciinin, usul kurallarının uygulanmasında ilk derece mahkemesinin kararını etkileyebilecek şekilde hata yapıp yapılmadığını da inceleyebileceğini ifade etmektedir. (Günday, 2022, s. 506).

¹⁴ Danıştay 4. D. 31.01.2023, E. 2020/1676, K. 2023/425, Lexpera, Erişim Tarihi 3 Kasım 2023. Ancak bu karara yazılan karşı görüşte, “*istinaf temyiz şekil ve usullerine tabidir*” (2577 md. 45/2) hükmünün bölge idare mahkemesine, ilk derece mahkemesinin kararının gerekçesini değiştirerek onama yetkisi vermediği ifade edilmektedir.

ilgili olarak herhangi bir sorun olmadığı takdirde bölge idare mahkemesi, ilk derece mahkemesi kararını hukukilik yönünden incelemektedir. Bu aşamada asıl sorun ilk derece mahkemesinin kararının hukuka aykırı olup olmadığı yönünden yapılan incelemede ortaya çıkmaktadır.

Bölge idare mahkemeleri istinaf denetimi yapmanın yanında uyuşmazlığın esası hakkında da hüküm vererek iki temel işlevi yerine getirmektedir.¹⁵ Kararın hukuka uygun olmadığı hallerde istinaf mahkemeleri, ilk derece mahkemesi kararını kaldırıp işin esası hakkında yeniden bir karar verdiğinde dar istinaf modeli çerçevesinde tekrarına gerek olmayan işlemleri yeniden yapmayacak, ilk derece mahkemesinin yanlış veya eksik yaptığı hususlarla sınırlı olarak denetim yapacaktır.¹⁶ Bu halde kamu düzenine ilişkin olanlar ve ilk derece yargılaması tamamlandıktan sonra ortaya çıkan hususlar haricinde ilk derece yargılaması aşamasında ileri sürülmeyen taleplerin, delillerin, maddi vakıaların ve hukuki sebeplerin ileri sürülemeyeceği kabul edilmektedir. Bu görüş davanın değişmezliği ve istinafın ikinci derece yargılama olması hususlarıyla gerekçelendirilmektedir.¹⁷

Her ne kadar dar anlamda istinaf modeli çerçevesinde yeniden yargılama yapılmıyor olsa da¹⁸ bölge idare mahkemesi; dava konusu uyuşmazlıkla ilgili ilk derece mahkemesinin, maddi vakıaları saptamasında ve maddi vakıaların hukuki nitelendirmesinde hataya düşüp düşmediğini, davaya yol açan uyuşmazlığın çözümüne yanlış hukuk kuralını uygulayıp uygulamadığını veya seçtiği hukuk kuralının doğru olmakla birlikte yanlış yorumlayıp yorumlamadığını inceleme konusu yapabilmektedir.¹⁹

Burada haklı olarak kanun yolları aşamasında re'sen araştırma yetkisinin bulunup bulunmadığının ve sınırlarının irdelenmesi gerekir. 2577 sayılı Kanun'un 20. maddesinin birinci fıkrasında yer alan: "*Danıştay, bölge idare mahkemeleri ile idare ve vergi mahkemeleri, bakmakta oldukları davalara ait her türlü incelemeyi kendiliğinden yapar. Mahkemeler belirlenen süre içinde lüzum gördükleri evrakın gönderilmesini ve her türlü bilgilerin verilmesini taraflardan ve ilgili diğer yerlerden isteyebilirler.*" şeklindeki hüküm uyarınca istinaf ve temyiz incelemesi aşamalarında yargı organları re'sen araştırma

¹⁵ Kaplan, s. 536.

¹⁶ Kaplan, s. 536-537.

¹⁷ Kaplan, s. 536.

¹⁸ Kaplan, s. 537; Akyılmaz/Sezginer/Kaya, s. 798-799.

¹⁹ Günday, 2022, s. 507.

yetkisini kullanabilirler.

İstinaf aşamasında ilk incelemesi tamamlanmış davalar incelenirken ilk derece mahkemesinin, bilirkişi ve keşif incelemesi yapılması gerektiği durumlarda bu incelemeler yapılmamış ise dosyanın ilk derece mahkemesine gönderilmesi gerektiği ancak bilgi veya belge eksikliği bulunuyor ise bu eksikliklerin istinaf aşamasında tamamlanabileceği ifade edilir. Bu noktada doktrinde, istinaf incelemesinin ilk derece mahkemesinin yargılama yetkisinin yerini alamayacağından hareketle temel araştırma eksikliklerinin olması halinde dosyanın ilk derece mahkemesine gönderilmesi gerektiği vurgulanır.²⁰

Bölge idare mahkemeleri hukuka aykırı bulduğu kararı kaldırmakla birlikte uyuşmazlığın esası hakkında karar verdiği durumlarda²¹ temyiz incelemesinde Danıştay kural olarak kararı bozmakla birlikte dosyayı yeniden karar vermek üzere mahkemeye gönderir. Ancak 2577 sayılı Kanun 20/A/2/i ve 20/B/1/h maddeleri uyarınca²² ivedi yargılama usulünde ve merkezi ve ortak sınavlara ilişkin yargılama usulünde Danıştay da bölge idare mahkemeleri gibi uyuşmazlığın esası hakkında karar verir.²³

Diğeryandan 2577 sayılı Kanun'un 49. maddesinin ikinci fıkrasında temyiz incelemesi yapan Danıştayın "görev ve yetki dışında bir işe bakılmış olması", "hukuka aykırı karar verilmesi" ve "usul hükümlerinin uygulanmasında kararı etkileyebilecek nitelikte hata veya eksikliklerin bulunması"²⁴ sebeplerinden

²⁰ Karahanoğulları, s. 716. Bu kapsamda bölge idare mahkemesinin, "uyuşmazlığın tüm hukuksal nitelendirilmesinin değiştirilmesi ve yeni nitelermeye uygun yeni bir inceleme başlatılması gereken durumlarda; işlemin yetki ve biçim ögesindeki dış hukuka aykırılıktan neden, konu ve amaç ögelerindeki iç hukuka aykırılığın araştırılmasına geçilmesi gereken durumlarda; araştırılma açılmasına hiç geçilmemiş kararların kaldırılmasında ya da temel araştırma eksikliklerinde" dosyayı yeniden yargılama yapılması için ilk derece mahkemesine göndermesi kanaatindedir. (Karahanoğulları, s. 716).

²¹ "Bölge idare mahkemesi, ilk derece mahkemesi kararını hukuka uygun bulmadığı takdirde istinaf başvurusunun kabulü ile ilk derece mahkemesi kararının kaldırılmasına karar verir. Bu hâlde bölge idare mahkemesi işin esası hakkında yeniden bir karar verir." (2577 sayılı Kanun md. 45/4).

²² "Danıştay evrak üzerinde yaptığı inceleme sonunda, maddi vakalar hakkında edinilen bilgiyi yeterli görürse veya temyiz sadece hukuki noktalara ilişkin ise yahut temyiz olunan karardaki maddi yanlışlıkların düzeltilmesi mümkün ise işin esası hakkında karar verir. Aksi hâlde gerekli inceleme ve tahkikatı kendisi yaparak esas hakkında yeniden karar verir. Ancak, ilk inceleme üzerine verilen kararlara karşı yapılan temyizi haklı bulunduğu hâllerde kararı bozmakla birlikte dosyayı geri gönderir. Temyiz üzerine verilen kararlar kesindir."

²³ Kaplan, s. 551.

²⁴ Çağlayan bu bozma sebebini, "dosyanın tekemmülünde usulsüzlük", "duruşma kurallarında

dolayı incelediği kararı bozabileceği düzenlenmiştir.

2575 sayılı Kanun'un 23. maddesinde yer alan: “*Danıştayın temyiz mercii olarak görevi, bir hukuk kuralının uygulanmaması veya yanlış uygulanması şeklinde ortaya çıkan hukuka aykırılıkların denetimini yapmakla sınırlıdır.*” hüküm ile temyiz hukuku sınırları belirginleşmiştir.²⁵ Bu hükümle birlikte hukuka aykırılık denetimi yaparken temyiz mercisinin yetkilerine işaret edilmiştir. Danıştay, mahkemenin dava konusu uyuşmazlığı doğru belirleyip belirlemediğini, yargılama usulüne ilişkin kuralların dava konusu olaya doğru uygulanıp uygulanmadığını ve uyuşmazlığa uygulanacak mevzuat hükmünün tespitinde hata olup olmadığını inceler.²⁶ Bu bağlamda 2577 sayılı Kanun'un 50. maddesi uyarınca Danıştay, kararın hukuka aykırı olduğu kanaatinde ise dosyayı bozup ilk derece mahkemesine gönderilmesine karar verdiğinde mahkemenin bu karara uyması halinde nihai kararın temyiz incelemesini bozma kararına uygunlukla sınırlı yapar.

2577 sayılı Kanun'un 49. maddesinde yer alan bozma sebepleri dikkate alındığında hukuka uygunluk incelemesinin sınırlarının belirgin olmadığı görülür. Bu haliyle maddi vakianın veya hukuki uyuşmazlığın tespitinde hata olabildiği gibi delillerin hukuki nitelendirilmesinde de hata yapılması mümkündür.

Öte yandan 2016 yılında 2575 sayılı Kanun'un 23. maddesine eklenen hükümden sonra Danıştay temyiz mercii olarak bir hukuk kuralının uygulanmaması veya yanlış uygulanması şeklinde ortaya çıkan hukuka aykırılıkları denetlemekte ve uyuşmazlık konusu maddi vakıa²⁷ ile ilgili olarak

usulsüzlük”, “toplanma ve karar alma kurallarında usulsüzlük”, “kararda bulunması gereken hususlarda usulsüzlük” şeklinde kategorize etmiştir. (Ramazan Çağlayan, İdari Yargı Kararlarına Karşı Başvuru Yolları (Fransa- Türkiye Mukayeseli Bir Deneme), Seçkin Yayınevi, 2017, s. 400-406).

²⁵ Benzer bir hüküm 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 288. maddesinde: “*Temyiz, ancak hükmün hukuka aykırı olması nedenine dayanır. Bir hukuk kuralının uygulanmaması veya yanlış uygulanması hukuka aykırılıktır.*” şeklinde yer almaktadır.

²⁶ Karahanoğulları, s. 722.

²⁷ Olayın özü temyiz incelemesinde vakıa incelemesinin yapılıp yapılmayacağına ilişkindir. Doktrinde bu konuda benzer kavramlar kullanılmakla birlikte davaya konu vakıa bir olay olabileceği gibi durum veya hal şeklinde de dış dünyaya yansiyabilir. (Burhan Gürdoğan, “Temyiz Mahkemesinin Kontrolü Bakımından: Vakıa ve Hukuk”, *AÜSBFD*, 11, 1956, s. 260, <<https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/37778>>, Erişim Tarihi 3 Kasım 2023). Doktrinde ayrıca: “*Bir fiilin, eylemin yapılması şeklinde olumlu (müspet) bir vakıa söz konusu olabileceği gibi yapılmaması, ihmal edilmesi şeklinde olumsuz (menfi) bir vakıada olabilir. Aynı şekilde, geçmişte olmuş, sonuçlarını doğurmuş bir vakıa olabileceği gibi süregelen,*

hukuka aykırılık iddialarını temyiz aşamasında dikkate almamaktadır.²⁸

Konunun daha iyi anlaşılabilmesi için öncelikle yargılama süreci aşamalarının açıklığa kavuşturulması gerekir. Yargılama sürecinde hâkim davaya konu vakıanın incelemesini ve tespitini yaptıktan sonra uyuşmazlığa uygulanacak hukuk kuralını tespit eder. Bir sonraki aşamada dava konusu uyuşmazlık kapsamında tespit edilen somut vakıa ile hukuk kuralında yer verilen soyut vakıanın karşılaştırılmasını yapar ve nihayetinde hâkim vicdani kanaatine göre hüküm verir.²⁹ Hukuki uyuşmazlığın çözümlenebilmesi için vakıanın doğru tespit edilebilmesi gerektiğinden³⁰ temyiz aşamasında da dava konusu uyuşmazlığa ilişkin vakıanın incelenip incelenemeyeceği tartışılmaktadır. Ulusoy, maddi olayın varlığında veya değerlendirilmesinde hataya düşülmesi hallerinde mahkemenin vermiş olduğu karar hukuka uygun olmayacağından maddi olayın doğruluğunun araştırılması ile hukukilik denetiminin arasında ayrılmaz bir ilişki olduğunu ileri sürmektedir.³¹ Akyılmaz, vakıaların (olgu veya olay) ortaya çıkarılmasında hukuk kurallarının bir rolü bulunmadığını ifade etmektedir.³² Ancak yine de yazar, temyiz incelemesinde de vakıanın tespiti ile hükmün nitelendirilmesinin birleştiği durumlarda Danıştayın vakıa incelemesi de yapabileceğini ifade etmektedir.³³ Gürdoğan, hakimın vakıayı belirlerken kanunu ihlal etmiş olması, tespitin dosya içeriği ile çelişmesi ve maddi olarak tespiti mümkün olmayan bir konuya ilişkin olması hallerinde temyiz incelemesinde vakıaların da incelenebileceğini ileri sürmektedir.³⁴

Kanaatimizce vakıanın var ya da yok olduğu konusunda her ne kadar hukuk kurallarının bir etkisi olmasa da var olan maddi olayın veya olgunun

etkisi devam etmekte olan bir vakıa da söz konusu olabilir. Hatta kişilerin iç dünyasına ait vakıalar (kasıt, ihmal gibi) da söz konusu” olabileceği ifade edilmektedir. Akyılmaz/Kaya/Sezginer, s. 824.

²⁸ Akyılmaz/Kaya/Sezginer, s. 815; Baki Kuru, *Medeni Usul Hukuku Ders Kitabı*, Yetkin Yayıncılık, 2019, s. 493. Bu konuda ayrıca bkz. Çağlayan, 2017, s. 345.

²⁹ Akyılmaz, 2017, s. 158-162.

³⁰ E. Ernest Hirsch, *Pratik Hukukta Metot*, 7. Tıpkı Basım, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, 2012, s. 7; Akyılmaz/Sezginer/ Kaya, s. 823.

³¹ Ulusoy, s. 225-226.

³² Akyılmaz, 2017, s. 159; Gürdoğan, s. 263. Ayrıca bu yönde Akyılmaz/Sezginer/Kaya, s. 823-824.

³³ Akyılmaz, 2017, s. 162.

³⁴ Gürdoğan, s. 275-279.

nitelendirilmesinde hukuk kuralları yanlış yorumlanmış olabilir. Dolayısıyla hukukun ilgi alanına girmeyen vakıanın dava konusu edilebileceği düşünülmemeyeceğinden idari yargılama usulünde vakıa incelemesi ve hukuki incelemenin birbirinden kesin sınırlar ile ayrılabilceğini savunmak güç gözükmektedir.

Anayasa Mahkemesi, “...hükümün denetlenmesini talep etme hakkına ilişkin kanuni düzenlemelerde bu denetimin sadece hukuk kurallarının doğru uygulanıp uygulanmadığı hususuyla mı sınırlı olacağı yoksa bunun yanında maddi olguların değerlendirilmesini kapsayıp kapsamayacağı” hususunun kanun koyucunun takdir yetkisinde olduğunu kabul etmektedir. Bu bakımdan Anayasa Mahkemesi, temyiz merciinin hukuk kuralının doğru uygulanıp uygulanmadığı ile sınırlı bir denetimi anayasal yükümlülüğün yerine getirilmesi bakımından yeterli gördüğünü ifade etmek gerekir.³⁵ Bu anlayışın aksinin de savunulması mümkündür. Danıştayın bir kararının karşı oy gerekçesinde, idari işlemlerin hukuka uygunluk denetiminin maddi olayı da kapsadığı vurgulanmış ve dava konusu idari işlemlerin dayandığı olaydan soyutlanmış olarak yargılamaya konu edilemeyeceği ve birçok idari uyuşmazlıkta maddi olayla hukuki olay arasında bir ayırım yapılmasının mümkün olmadığı açıkça ifade edilmiştir.³⁶ Doktrinde 2575 sayılı Kanun’un 23. maddesi kapsamında Danıştayın, ilk derece mahkemesi tarafından belirlenen vakıanın gerçeğe uygun olup olmadığını denetleyemeyeceği ileri sürülürken³⁷ aksi görüşte olan yazarlar, Danıştayın olayın maddi yönüne ilişkin ek araştırma yapabileceği³⁸ ve dava konusu olayın nitelendirilmesinde belirgin bir şekilde hata yapılmış ise bozma kararı verebileceğini de ifade ederler.³⁹

Nihayetinde, 2575 sayılı Kanun’un 23. maddesi kapsamında yapılan değişiklik irdelendiğinde kanun koyucunun niyetini açıkça ortaya koyduğunu

³⁵ AYM 27.12.2018, E. 2018/71, K. 2018/118 § 16, RG 15.02.2019-30687; AYM 16.02.2023, E. 2022/135, K. 2023/30, § 19, RG 05.04.2023-32154.

³⁶ Danıştay 4. D. 31.01.2023, E. 2020/1676, K. 2023/425; Danıştay 3. D. 27.10.2021, E. 2018/809, K. 2021/4751, Lexpera, Erişim Tarihi 1 Kasım 2023, Karşı Oy Gerekeşi. Maddi mesele-hukuki mesele ayırımı kabul eden ve eleştiren görüşler hakkında bkz. Akil, s. 205-213.

³⁷ Akyılmaz/Sezginer/Kaya, s. 815; Kaplan, s. 550.

³⁸ Karahanoğulları, s. 721-722.

³⁹ Çağlayan, 2017, s. 397. Bu konudaki açıklamalar için ayrıca bkz. Murat Sezginer, “İdari Yargıda İstinaf İncelemesinin Esasları ile İstinaf Uygulamasında İçtihat Ayrılıkları Sorunu ve Çözüm Yolları”, *Danıştay ve İdari Yargı Günü Sempozyumu 150. Yıl*, 10-11 Mayıs Ankara, 2018, s. 115-121.

ifade edebiliriz. Ancak ilk derece mahkemesinin dava konusu maddi olaya ilişkin tespit veya değerlendirme hatası yaptığı durumlarda 2577 sayılı Kanun'un 20. maddesinde yargı merciilerine verilen re'sen araştırma yetkisi kapsamında temyiz merciinin de maddi olayı inceleyebileceği kanaatindeyiz.⁴⁰

II. OLAĞAN KANUN YOLLARINDA BELİRLENEN PARASAL SINIRLARIN ADİL YARGILANMA HAKKI BAKIMINDAN İNCELENMESİ

Parasal sınırların ne zaman geçerli olacağına göre kanun yollarına başvurulup başvurulamayacağı veya hangi kanun yoluna başvurulması gerektiği tespit edileceğinden parasal sınırlar idari yargıda görevli kanun yolu merciini işaret eder.⁴¹ Bu bakımdan idari yargıda parasal sınırların, kamu düzenine ilişkin olduğu da kabul edilir⁴² ve davanın her aşamasında idari yargı yerlerince re'sen dikkate alınır.

2577 sayılı Kanun'un 45. maddesinin birinci fıkrasında ilk derece mahkemesince verilen konusu belli bir tutarın altında olan uyuşmazlıkların istinaf yoluna gitmeden kesinleşeceği, anılan Kanun'un 46. maddesinin birinci fıkrasının (b) bendinde de yine kanun koyucu tarafından belirlenen parasal tutarın altında kalan bazı uyuşmazlıklara karşı temyiz kanun yolunun kapalı olduğu düzenlenmiştir. İdari yargılama usulünde kanun yollarına getirilen parasal sınırların bireylerin kanun yoluna başvurma hakkını sınırlandırdığından uyuşmazlık konusunun, miktar üzerinden değerlendirip kanun yolu incelemesinden muaf tutulması yaklaşımının adil yargılanma hakkı çerçevesinde incelenmesi gerekir.

Anayasa'nın "hak arama hürriyeti" kenar başlıklı 36. maddesinin birinci fıkrasında: "*Herkes, meşru vasıta ve yollardan faydalanmak suretiyle yargı mercileri önünde davacı veya davalı olarak iddia ve savunma ile adil*

⁴⁰ Karahanoğulları da temyiz merciinin re'sen araştırma yetkisine sahip olduğunu ve bu kapsamda maddi verilerle ilgili araştırma yapılabileceğini ifade etmektedir (Karahanoğulları, s. 721-723).

⁴¹ Yasin Söyler/Muhammet Yılmaz, "Temyiz Kanun Yolunda Uygulanan Parasal Sınırın Her Yıl Artırılmasının Görülmekte Olan İdari Davalara Etkisi", *SÜHFD*, 29 (3), 2021, <<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1802937>>, Erişim Tarihi 15 Kasım 2023, s. 2136.

⁴² Söyler/Yılmaz, s. 2136. İlgili karar için bkz. Danıştay 3. D. 05.03.2019, E. 2019/808, K. 2019/1570 (Aktaran: Söyler/Yılmaz, s. 2136). Yargıtay'da benzer şekilde kesinlik sınırının kamu düzenine ilişkin olduğunu ifade etmektedir (Yargıtay 11. H.D. 09.01.2017, E. 2016/108, K. 2017/108, Aktaran: Baki Kuru/Burak Avcı, *Medeni Usul Hukuku*, El Kitabı, C. II, Yetkin Yayınevi, 2022, s. 1341, 48 nolu dipnot).

yargılanma hakkına sahiptir” hükmü yer almaktadır. Hak arama hürriyeti kişinin maddi ve manevi varlığını geliştirme hakkı ile yakından ilgili olduğundan bu hakkın teminini sağlamak amacıyla kanun koyucu tarafından çeşitli hukuki yollar öngörülmüştür. Anayasa’nın 74. maddesinde⁴³ bir hak arama yolu olarak dilekçe, bilgi edinme ve kamu denetçisine başvurma haklarına yer verilmiş olsa da⁴⁴ hakların korunmasının en etkin ve güvenceli yolu yargı merciileri önünde hak arama hürriyetine sahip olabilmektir.⁴⁵

Kişilerin kanun yollarına başvurma hakkı genel olarak mahkemeye erişim hakkı ve hak arama hürriyeti kapsamında değerlendirilmektedir. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin (AİHS) 6. maddesinin birinci fıkrasında, mahkemeye erişim hakkı ile ilgili olarak bir ibare bulunmuyorsa da Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM), bu hakkı adil yargılanma hakkının bir unsuru olarak kabul etmektedir.⁴⁶ AİHM, iç hukuk sisteminde üst dereceli mahkemelerin varlığı halinde kanun yoluna başvurma hakkını mahkemeye erişim hakkı içinde incelerken⁴⁷ istinaf veya temyiz yoluna başvurabilmeyi AİHS’nin 6. maddesi kapsamında zorunlu hukuki bir güvence olarak kabul etmemektedir.⁴⁸ Ancak AİHM, iç hukukta istinaf veya temyiz gibi kanun yolları bulunmasına rağmen bu başvuru yollarının kapatılmasını mahkemeye başvurma hakkı kapsamında inceleyerek ihlal kararı verebilmektedir.⁴⁹ Bu kapsamda yapılan incelemede kanun yollarına başvuru hakkına getirilen sınırlamanın, meşru bir amaca hizmet edip etmediğine veya mahkemeye başvurma hakkının özüne

⁴³ “*Vatandaşlar ve karşılıklılık esası gözetilmek kaydıyla Türkiye’de ikamet eden yabancılar kendileriyle veya kamu ile ilgili dilek ve şikayetleri hakkında, yetkili makamlara ve Türkiye Büyük Millet Meclisine yazı ile başvurma hakkına sahiptir. Kendileriyle ilgili başvuruların sonucu gecikmeksizin, dilekçe sahiplerine yazılı olarak bildirilir. Herkes, bilgi edinme ve kamu denetçisine başvurma hakkına sahiptir.*” (md. 74/1/2/3).

⁴⁴ AYM 27.12.2018, E. 2018/71, K. 2018/118, & 6, RG 15.02.2019-30687.

⁴⁵ AYM 27.12.2018, E. 2018/71, K. 2018/118, & 7, RG 15.02.2019-30687.

⁴⁶ Sezin Aktepe Artık, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Işığında Medeni Usul Hukukunda Adil Yargılanma Hakkı*, Seçkin Yayınevi, 2014, s.75. Hak arama özgürlüğü ile adil yargılanma hakkı ilişkisine ilişkin AİHM kararı için bkz. Sibel İnceoğlu, *İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarında Adil Yargılanma Hakkı (Kamu ve Özel Hukuk Alanlarında Ortak Yargısal Hak ve İlkeler)*, 4. Baskı, Beta Yayıncılık, 2013, s. 115-116.

⁴⁷ Aktepe Artık, s. 80 (İlgili karar: AİHM Sommerfeld V. Germany 08.07.2003, 31871/96, <<https://hudoc.echr.coe.int/tur#>>, Erişim Tarihi 8 Kasım 2023).

⁴⁸ İnceoğlu, s. 117. (İlgili Karar İçin Bkz. AİHM Sommerfeld V. Germany 08.07.2003, 31871/96, <<https://hudoc.echr.coe.int/tur#>>, Erişim Tarihi 8 Kasım.2023).

⁴⁹ İnceoğlu, s. 117.

zarar verip vermediğine ve ayrıca sınırlamayla ulaşılmak istenilen amaç ile kullanılan araç arasında makul bir orantılılık ilişkisi bulunup bulunmadığına bakılmaktadır.⁵⁰ Dolayısıyla iki dereceli veya üç dereceli yargılamanın öngörüldüğü hukuk sistemlerinde, bazı dava türleri bakımından kanun yolu kapatılmış ise AİHM'nin, somut olayın özelliklerinden hareketle adil yargılanma hakkının ihlali yönünde karar verebileceği anlaşılmaktadır.

Üst mahkemeye erişim hakkına iç hukukta doğrudan bir hükümde işaret edilmemiş ancak bu hak, hak arama özgürlüğü ile ilişkilendirilmiştir.⁵¹ Anayasa Mahkemesi hak arama hürriyetinin, hakkaniyete uygun yargılama yapılmasını amaçlayan adil yargılanma hakkını da içeren geniş kapsamlı bir düzenleme olduğunu ifade etmektedir.⁵² Mahkeme, dava açan kişilerin mahkemelerce verilen hükmün bir başka yargı mercii tarafından denetlenmesini talep etme hakkını hak arama özgürlüğü kapsamında değerlendirmekte⁵³ ancak hükmün denetlenmesi hakkını mutlak bir hak olarak kabul etmemekte ve kanun koyucunun Anayasa'nın 13. maddesinde öngörülen ölçütlere uymak koşuluyla sınırlama yapabileceğini kabul etmektedir.⁵⁴

Bu çerçevede çalışmamızın konumuz itibarıyla hak arama hürriyetinin, mahkeme tarafından verilen hükmün bir başka yargı mercii tarafından denetlenmesini talep etme hakkını içerip içermediğinin Anayasa Mahkemesi'nin içtihatları çerçevesinde netleştirilmesi gerekmektedir.

A. Tek Hakimli Davalarda Öngörülen Parasal Sınır ve Tek Dereceli Yargılama

İdari yargılama usulünde esas olan idarenin işlem ve eylemlerinin etkin

⁵⁰ İnceoğlu, s. 117-118.

⁵¹ Aktepe Artık, s. 79. Bu konudaki açıklamalar için ayrıca bkz. Hilal Yıldız, "Mahkemeye Erişim Hakkı Kapsamında İdari Yargıda Parasal Sınırların Değerlendirilmesi", *TBB D*, 2023, (168), <<https://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2023-168-2142>>, Erişim Tarihi 13 Şubat 2024, s. 205-207.

⁵² AYM 27.12.2018, E. 2018/71, K. 2018/118, & 5, RG 15.02.2019-30687. Bu konuda açıklamalar için bkz. Gökhan Çayan, "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Anayasa Mahkemesi Kararları Işığında Mahkemeye Erişim Hakkı", *TADD*, Y. 7, S. 28, Ekim 2016, <<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/981932>>, Erişim Tarihi 3 Kasım 2023, s. 236-240; F. Ebru Gündüz/ Hakan Gündüz, "Anayasa Mahkemesi Kararlarında Hükmün Denetlenmesini Talep Etme Hakkı", *TAAD*, 13(49), Ocak 2022, <<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2183682>>, Erişim Tarihi 3 Kasım 2023, s. 15-17.

⁵³ AYM 27.12.2018, E. 2018/71, K. 2018/118, §10, RG 15.02.2018-30687; AYM 01.10.2020, E. 2020/21, K.2020/53, § 15, RG 17.11.2020-31307. Doktrindeki benzer açıklamalar için bkz. Akil, s. 225.

⁵⁴ AYM 27.12.2018, E. 2018/71, K. 2018/118, &17, RG 15.02.2019-30687.

bir şekilde denetlenmesinin sağlanmasıdır. İdare hukukunda özel hukukta olduğu gibi eşit iradeler söz konusu değildir. İdari işlemler icraidir ve hukuka uygunluk karinesinden yararlanırlar. Bu haliyle idareye verilen bu üstün ve ayrıcalıklı yetkilerin iki dereceli bir yargılama sistemi ile denetlenmesi hukuk devletinin gereğidir.⁵⁵ İki dereceli yargılamanın Anayasal temeli olup olmadığı hususundaki değerlendirmeler yüksek mahkemelerin görev alanına ilişkin maddeler çerçevesinde yapılmaktadır.

Yargıtayın görev alanına ilişkin Anayasa'nın 154. maddesinden hareketle dereceli yargılamanın Anayasal temeli olduğu ifade edilmekte ve eşitler arası ilişkilerin olduğu medeni yargılamada dahi iki dereceli yargılama savunulmaktadır.⁵⁶ Anayasa'nın 154.⁵⁷ ve 155. maddeleri⁵⁸ çerçevesinde Yargıtay ve Danıştayın kararların son inceleme mercii olarak görevlendirildiği anlaşılıyor olsa da adli ve idari yargı mahkemelerince verilen hükümlerin denetlenmesi görevinin anılan mahkemeler dışında başka yargı yerlerine bırakılabileceği ifade edilir. Bu bağlamda Anayasa'nın 36., 154. ve 155. maddeleri birlikte değerlendirildiğinde Anayasa'da güvence altına alınan hak arama hürriyeti kapsamında idare mahkemelerince verilen hükmün bir üst yargı yeri tarafından denetlenmesi gerektiği söylenebilir.⁵⁹

İki dereceli yargılamanın hukuki temelini bulduğu varsayımından hareket edildiğinde bu sefer iki dereceli yargılama sisteminin kabul edilmesi ile ilk derece mahkemelerinin “nasıl olsa istinaf var” diye daha kolay karar verebilecekleri görüşü ileri sürülmektedir.⁶⁰ Bu ihtimale katılmak

⁵⁵ Akyıldız, s. 24.

⁵⁶ Akil, s. 229-231.

⁵⁷ “Yargıtay, adliye mahkemelerince verilen ve kanunun başka bir adli yargı merciiine bırakmadığı karar ve hükümlerin son inceleme merciidir. Kanunla gösterilen belli davalara da ilk ve son derece mahkemesi olarak bakar.” (md. 154/1).

⁵⁸ “Danıştay, idari mahkemelerce verilen ve kanunun başka bir idari yargı merciiine bırakmadığı karar ve hükümlerin son inceleme merciidir. Kanunla gösterilen belli davalara da ilk ve son derece mahkemesi olarak bakar.” md. 155/1.

⁵⁹ AYM 27.12.2018, E. 2018/71, K. 2018/118, RG 15.02.2019-30687.

⁶⁰ Özdemir Özok, “(İstinaf Mahkemeleri) “Bölge Adliye Mahkemeleri” Ya Da “Üst Mahkemeler” Açılırken Duyulan Kimi Kaygılar”, *TBB D*, Y. 19, S. 63, Mart-Nisan 2006, <<https://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2006-63-205>>, Erişim Tarihi 1 Kasım 2023, s. 26. Benzer görüşte olan Pekcanitez ilk derece mahkemelerinin, verdikleri kararların bozulması halinde bölge idare mahkemelerinin nasıl olsa yeniden yargılama yaparak karar vereceklerini bildiklerinden hukuk aykırı karar verirken vicdani sorumluluklarının hafiflediğini ifade etmiştir. (Hakan Pekcanitez, “Yargı Güvenliği Açısından İstinaf”, *İdari Yargıda İstinaf Semineri*, Antalya, Mayıs, 2009 s. 134). Aksi görüşte olan Akyılmaz, bölge idare

mümkün değildir. Zira bu düşünce yargılama faaliyetinin işlevi ve amacı ile bağdaşmamaktadır. Temel işlevi, bireyleri ve toplulukları idarenin hukuka aykırı işlem ve eylemlerden korumak olan idari yargı kolunun, adli yargıya nispeten daha etkili bir denetim yapılabilmesi hukuk devletinin gereğidir.⁶¹ Kanaatimiz istinaf sisteminin ilk derece mahkemelerini delilleri toplama ve değerlendirme aşamalarında ve nihayetinde karar aşamasında daha dikkatli davranmaya yönelteceği yönündedir.⁶²

İdari yargılama usulünde bir diğer sorun tek hakimle verilecek kararların azımsanmayacak sayıda olmasıdır. 2576 sayılı Bölge İdare Mahkemeleri, İdare Mahkemeleri ve Vergi Mahkemelerinin Kuruluşu ve Görevleri Hakkında Kanun'un 7. maddesinde, uyuşmazlık miktarı yirmi beş bin Türk lirasını aşmayan; konusu belli parayı içeren idarî işlemlere karşı açılan iptal davaları ve tam yargı davaları, idare mahkemesi hâkimlerinden biri tarafından çözümleneceği düzenlenmiştir. 2577 sayılı Kanun'da öngörülen parasal sınırlar ve 2576 sayılı Kanun'un 7. maddesinde öngörülen sınır; her takvim yılı başından geçerli olmak üzere, önceki yılda uygulanan parasal sınırların, o yıl için 213 sayılı Vergi Usul Kanunu'nun mükerrer 298 inci maddesi hükümleri uyarınca Maliye Bakanlığınca her yıl tespit ve ilan edilen yeniden değerlendirme oranında artırılması suretiyle uygulanmaktadır.⁶³ 2024 yılı için tek hâkim sınırı 270.000 TL'ye ve istinaf incelemesi yönünden sınır 31.000 TL'ye yükseltilmiştir.⁶⁴

2577 sayılı Kanun'un 45. maddesinin birinci fıkrasının birinci cümlesinde, idare ve vergi mahkemelerinin kararlarına karşı, başka kanunlarda farklı bir kanun yolu öngörülmüş olsa dahi, mahkemenin bulunduğu yargı

mahkemelerinin yapacağı maddi ve hukuki yönden denetimin ilk derece mahkemelerini karar verirken daha dikkatli olmaya sevk edeceğini ileri sürmektedir. Bahtiyar Akyılmaz, "Yargı Kararlarının Temyiz Öncesi Kesinleşmesi", *İdari Yargıda İstinaf Semineri*, Antalya, Mayıs, 2009, s. 170. Bu yöndeki görüş için ayrıca bkz. Mustafa Avcı, "İdari Yargıda İstinaf", *TBB*, 2011 (96), <<https://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2011-96-1139>>, Erişim Tarihi 1 Aralık 2023, s. 189.

⁶¹ Metin Günday, "İdari Yargının Görev Alanının Anayasal Dayanakları", *Anayasa Yargısı*, (14), 1997, s. 347, <https://www.anayasa.gov.tr/files/pdf/anayasa_yargisi/anyarg14/etingunday.pdf>, Erişim Tarihi 1 Kasım 2023.

⁶² Ramazan Yıldırım, "Türkiye'de İstinaf Uygulamasının İdari Yargıya Etkileri", *147. Yıl Danıştay ve İdari Yargı Günü Sempozyumu*, Ankara, 12 Mayıs, 2015, s. 19; Akkaya, s. 69.

⁶³ İlgili maddeler 2577 sayılı Kanun Ek madde 1 ve 2576 sayılı Kanun Ek md. 1.

⁶⁴ Parasal sınırlar için bkz. <<https://www.bitlisbarosu.org.tr/Print.aspx?ID=6810&Tip=>>>, Erişim Tarihi 13 Şubat 2024.

çevresindeki bölge idare mahkemesine, kararın tebliğinden itibaren otuz gün içinde istinaf yoluna başvurulabileceği düzenlenmiştir. Bu haliyle aslında idari yargılama usulünde en az iki dereceli bir yargılama sisteminin amaçlandığı anlaşılmaktadır. Ancak kanun koyucu, yargı mercilerinin iş yükünün azaltılması ve uyuşmazlıkların makul sürede sonuçlanabilmesi için 2577 sayılı Kanun'un 45. maddesinin birinci fıkrasının ikinci cümlesinde, konusu beş bin Türk lirasını geçmeyen vergi davaları, tam yargı davaları ve idari işlemlere karşı açılan iptal davaları hakkında idare ve vergi mahkemelerince verilen kararlar kesin olup, bunlara karşı istinaf yoluna başvurulamayacağını düzenlemiştir. Bu haliyle 2576 sayılı Kanun'un ek 1. maddesi uyarınca yapılan yeniden değerlendirme uyarınca 2024 yılı için konusu 31.000 TL'yi aşmayan idarî işlemlere karşı açılan iptal davaları ve tam yargı davaları tek hakimle görülecek ve bu kararlar hakkında istinaf kanun yoluna başvurulamayacaktır. Ayrıca dava tarihi itibarıyla istinaf yolu açık olan bir karar, davanın nihai olarak karara bağlandığı zaman yapılan yeniden değerlendirme uyarınca istinaf yolu için öngörülen parasal sınırın altında kaldığında uyuşmazlık istinaf yolu kapalı hale gelmekteydi. Bu bağlamda kişilerin kanun yollarına gidip gidemeyeceği yönünde hukuki belirlilik bulunmamaktaydı. Kanun koyucudan beklenen yerleşik uygulamanın aksine dava tarihindeki parasal sınırların özellikle davacının lehine olacak şekilde açık ve net bir şekilde belirlenmesiydi.

Uygulamada ayrıca tek hakimle çözümlenecek davaların belirlenmesinde dava tarihi mi yoksa karar tarihi mi olacağı hususunda hukuki belirsizlik yaşanmaktaydı. Örneğin, uyuşmazlık konusunun belli bir tutarı içerdiği uyuşmazlıklarda Danıştay, davacıya ödenecek miktarın karar tarihi itibarıyla Kanun'da öngörülen parasal sınırı aşmadığından bahisle dava konusu uyuşmazlığın tek hakimle görülmesi gerekirken heyet halinde görülmesini bir bozma nedeni olarak kabul etmiştir.⁶⁵ Hatta ilk derece mahkemelerinde davanın açıldığı tarih itibarıyla heyet halinde karara bağlanması gereken uyuşmazlıkların, karar tarihi itibarıyla 2577 sayılı Kanunun ek 1. maddesindeki parasal sınırın altında kalması halinde uyuşmazlık hakkında tek hakimle karar alınması yerleşik uygulama halini almıştı.⁶⁶ Bu konuda yapılan başlıca eleştiri tek hakimle karar verilen bir uyuşmazlıkta hâkimin hata yapma

⁶⁵ Danıştay 12. D. 15.04.2013, E. 2012/12021, K. 2013/2666; Danıştay 12. D. 11.06.2015, E. 2015/2223, K. 2015/3936, Danıştay 12. D. 22.04.2015, E. 2013/7112, K. 2015/2623, Lexpera, Erişim Tarihi 1 Kasım 2023.

⁶⁶ Bu yönde kararlar için bkz. Danıştay 3. D. 11.05.2015, E. 2013/9939, K. 2015/3058; Danıştay 3. D. 05.02.2013, E. 2012/4753, K. 2013/316; Danıştay 3. D. 03.06.2014, E. 2014/3998, K. 2014/2614, Lexpera, Erişim Tarihi 1 Kasım 2023.

ihtimali düşünülmeden davanın taraflarını korumak için herhangi bir hukuki mekanizma öngörülmemiş olmasıdır.⁶⁷

Bu kapsamda tek hâkim tarafından hukuka ve içtihatlarla aykırı bir şekilde karar verilmesi durumunun taraflara yükleyebileceği ağır külfet gözetilerek 2577 sayılı Kanun'un 45. maddesinin birinci fıkrasının ikinci cümlesi ve parasal sınırların düzenlendiği 2577 sayılı Kanun'un ek 1. maddesinin Anayasa'ya aykırı olduğu ileri sürülmüş ve Anayasa Mahkemesine itiraz yoluna başvurulmuştur. Başvuruda istinaf yolu kapalı olarak verilen kararlarda, maddi hatayı aşacak şekilde açık ve bariz bir hata olması halinde dahi bu aykırılığı giderecek bir mekanizma olmamasının davanın tarafları bakımından ağır hak ihlallerine sebep olabileceği vurgulanmıştır. Diğer yandan bu hükmün, mahkemeye erişim hakkına ve Anayasa'nın 40. maddesinde yer verilen etkili başvuru hakkına aykırı olduğu ifade edilerek, istinafa ilişkin parasal tutarın dava açıldığı tarihte mi yoksa karar tarihindeki tutar olduğu konusunda bir netlik olmamasını hukuki güvenlik ve belirlilik ilkelerini ihlal ettiği ileri sürülmüştür.⁶⁸

Nihayetinde 2577 sayılı Kanun'un 45. maddesinin birinci fıkrasının ikinci cümlesinin ve parasal sınırların düzenlendiği ek 1. maddesinin Anayasa'ya aykırılık iddialarını inceleyen Anayasa Mahkemesi, istinaf yoluna başvurulması konusunda hangi tarihteki parasal sınırların esas alındığının açık, net ve tereddüde yer vermeyecek şekilde düzenlenmemesi nedeniyle 26.10.2023 tarihinde anılan düzenlemelerin iptaline karar vermiştir.⁶⁹ Ancak Anayasa Mahkemesi kararının gerekçesinde dikkat çekici olan, tek dereceli yargılamaya yönelik itirazların dikkate alınmamış olmasıdır. Mahkeme anılan Kanun'da yer alan parasal sınırların, hangi tarihte geçerli olacağını öngörülebilir şekilde belirtilmemiş olmasını iptal gerekçesi olarak ön plana çıkarmıştır.⁷⁰

“Yargı Hizmetlerinin ‘Etkinliğinin Artırılması Amacıyla Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Teklifi Taslağı” ile 2576 sayılı Kanun'un ve 2577 sayılı Kanun'un bazı maddelerinde değişiklik yapılması

⁶⁷ Gündüz/Gündüz, s. 19; Bige Açımız, *İdari Yargılama Hukukunda Olağan Kanun Yollarına Başvurunun Sınırlanması*, Adalet Yayınevi, 2023, s. 72.

⁶⁸ AYM 26.10.2023, 2023/81, 2023/184, Başvuru Kararı/Dava Dilekçesi, <<https://normkararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/>>, Erişim Tarihi 22 Aralık 2023.

⁶⁹ AYM 26.10.2023, E. 2023/81, 2023/184, RG 21.12.2023- 32406.

⁷⁰ AYM 26.10.2023, E. 2023/81, 2023/184, &15-16, RG 21.12.2023- 32406.

planlanmaktadır. Taslağa bakıldığında, 2576 sayılı Kanun'un ek 1. maddesinin ikinci fıkrasına, tek hâkimle çözümlenecek davaların belirlenmesinde dava tarihindeki, miktar artırımı yapılan hallerde artırımın yapıldığı tarihteki parasal sınırın esas alınmasına yönelik düzenlemenin eklendiği görülmektedir.⁷¹ Bu değişiklikte heyet halinde bakılan davalarda, dava devam ederken tek hakimle bakılacak davalara ilişkin parasal sınırın artması sebebiyle davaya tek hakimle bakılmasının engellenmesi planlamıştır.⁷²

Parasal sınırların belirlendiği bu maddede dikkat çekici olan bir diğer husus kanun koyucunun maddi ve manevi tazminat bakımından bir ayırım gözetmediğidir. Oysa, 6100 sayılı Kanun'un 341. maddesinin ikinci fıkrasında, miktar veya değeri üç bin Türk lirasını geçmeyen malvarlığı davalarına ilişkin kararların kesin olduğu ve manevi tazminat davalarında verilen kararlara karşı, miktar veya değere bakılmaksızın istinaf yoluna başvurulabileceği düzenlenmiştir. Maddenin hükümet gerekçesinde, “*maddi hukuka ilişkin açılan tüm tazminat davalarının kişinin zedelenen haklarının azami seviyede korunması amacıyla istinaf kanun yolunun denetlenmesine imkân tanımakta bu konuda miktar veya değer sınırlanmasına gidilememektedir.*” ifadelerine yer verilmiştir.⁷³ Danıştay manevi zararın, “*kişinin fizik yapısının ve iç huzurunun bozulmasını, yaşama gücünün ve sevincinin azalmasını, kişilik haklarının zedelenmesini, şeref ve haysiyetinin rencide edilmesini, duyulan acı ve ızdırabı, kişinin günlük yaşamını zorlaştıran her türlü üzüntü ve sıkıntıyı ifade etmekte*” olduğunu ifade ederek⁷⁴ aslında tazminat hukukunda manevi zararın tazmininin önemine dikkat çekilmiştir. İdare hukukunda taraflar arasındaki ilişki özel hukuktaki eşitler arasındaki hukuki ilişkiden farklıdır. İdare hukukunda idare, kamu gücü ve ayrıcalıkları kullanabilen taraftır.⁷⁵ Hukuk

⁷¹ Beyza Kuver, 8. Yargı Paketi Taslağında İdare ve İdari Yargılama Hukuku Bakımından Öngörülen Değişiklikler, <<https://sen.av.tr/tr/makale/8.-yargi-paketi-taslaginda-idare-ve-idari-yargilama-hukukunda-ongorulen-degisiklikler>>, Erişim Tarihi 12 Şubat 2024). Söz konusu kanun teklifi taslağında yer alan 2576 ve 2577 sayılı Kanun hükümleri hakkında yapılması öngörülen değişiklikler henüz TBMM'nin internet sayfasında yayınlanmadığından, makalenin yazıldığı tarihlerde taslak metin ile ilgili bilgilere kişisel internet siteleri veya haber sitelerinden erişimin mümkün olduğunu ayrıca ifade etmek gerekir.

⁷² Madde gerekçesi için bkz. Kuver, <<https://sen.av.tr/tr/makale/8.-yargi-paketi-taslaginda-idare-ve-idari-yargilama-hukukunda-ongorulen-degisiklikler>>, Erişim Tarihi 12 Şubat 2024.

⁷³ Kuru/Avcı, s. 1340, dipnot 45.

⁷⁴ Danıştay 15. D. 08.06.2016, E. 2016/399, K. 2016/4145, Lexpera, Erişim Tarihi 1 Kasım 2023.

⁷⁵ Bahtiyar Akyılmaz/ Çınar Can Evren/ Kamile Türkoğlu Üstün/ Begüm İsbir/ Emine Karagöz Cin/ Hilal Albal/ Halim Alperen Çıtak, “İnsan Zararları Mahkemelerinin Kuruluş

devleti ilkesi gereğince idare her türlü işlem ve eyleminden sorumludur ve idarenin özel hukuktaki sorumluluk anlayışından farklı olarak hukuka uygun hareket etmesinde kamu yararı bulunmaktadır.⁷⁶ Bu bağlamda özel hukuk uyumsuzluklarında dahi kanun yollarına ilişkin manevi zararın karşılanması yönünde özel bir düzenleme yapılmışken, idari yargılama usulünde böyle bir hükmün olmaması büyük bir eksiklik olarak göze çarpmaktadır.

İlk derece mahkemelerinin hükmünün üst derece mahkemesi tarafından denetlenmesi ile ilgili olarak Anayasa Mahkemesinin de çelişkili ifadeler kullandığına ayrıca değinmek gerekmektedir. Anayasa Mahkemesi hâkimin vakıaları değerlendirmesinde veya hukuk kurallarını uygulamasında yanılığa düşmesini ve buna bağlı olarak hukuka aykırı hüküm vermesini ihtimal olarak kabul etmektedir.⁷⁷ Bu bağlamda hakimin hukuka aykırı karar vermesi durumunda buna toplumun katlanmasının istenmesini adalete ve hukuk devletine olan inancı zedeleyeceğini ifade eden Mahkeme, *hak arama hürriyetinden yararlanılabilmesi bakımından adil ve isabetli olmadığı düşünülen bir hükmün başka bir yargı mercii tarafından denetlenmesini bir gereklilik olarak*⁷⁸ görmektedir. Diğer yandan Anayasa'nın 36. maddesinde teminat altına alınan hak arama hürriyetinin kişinin aleyhine verilen bir hükmün başka bir yargı mercii tarafından gözden geçirilmesi ve denetlenmesini isteyebilmesini teminat altına aldığını vurgulayan Mahkeme,⁷⁹ bu yönde düzenleme yapılması hususunda kanun koyucunun takdirinin bulunduğunu kabul etmekte⁸⁰ ve hükmün denetlenmesini talep etme hakkının mutlak bir hak olmadığını ve hakkın bazı sınırlamalara tabi tutularak Anayasa'nın 13.

ve Görevlerine Dair Kanun Teklifine Eleştirel Bakış”, *GÜHFD*, C. XIX, S. 2, 2015, <<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/789089>>, Erişim Tarihi 15 Mart 2024, s. 184.

⁷⁶ Metin Günday, “*Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu Hükümlerinin İdari Yargıda Uygulanma Alanı*”, İdari Yargının Yeniden Yapılandırılması ve Karşılaştırmalı İdari Yargılama Usulü Danıştay Sempozyumu 133. Yılı, 2001, s. 79.

⁷⁷ AYM 27.12.2018, E. 2018/71, K. 2018/118, § 8, RG 15.02.2019-30687. Bu yöndeki açıklamalar için bkz. Haluk Konuralp/ Emel Hanağası, “Fransız Hukuku’nda İptal Amaçlı İstinaf Yolu” *Legal Medeni Usul ve İcra İflas Hukuku Dergisi*, Legal Yayıncılık, 3(6), 2007, s. 15-16; Akkaya, s. 68-69; Akil, s.41.

⁷⁸ AYM 27.12.2018, E. 2018/71, K. 2018/118, § 8, RG 15.02.2019-30687; AYM 01.10.2020, E. 2020/21, K.2020/53, § 13, Lexpera, Erişim Tarihi 1 Kasım 2023.

⁷⁹ AYM 01.10.2020, E. 2020/21, K. 2020/53, § 19, Lexpera, Erişim Tarihi 1 Kasım 2023.

⁸⁰ AYM 01.10.2020, E. 2020/21, K. 2020/53, § 20, Lexpera, Erişim Tarihi 1 Kasım 2023. Mahkeme kararında açıkça “kişilerin ne şekilde bu haktan yararlanacakları ve bu hakkın temini bakımından nasıl bir sistemin kurulacağı hususunda kanun koyucunun geniş takdir yetkisi” bulunduğunu ifade eder (§20).

maddesinde yer alan ölçütlere göre yapılması gerektiğini ifade etmektedir.⁸¹ Bu bağlamda hükmün bir başka yargı mercii tarafından denetlenmesi hakkına getirilen sınırlamaların; kanuni düzenleme ile yapılması, hakkın özünü zedelememesi ve Anayasa’da öngörülen sınırlama sebeplerine ve ölçülülük ilkesine uygun olması öngörülmektedir.⁸²

Anayasa Mahkemesi, kabahat eylemlerine uygulanan idari yaptırımlara ilişkin uyuşmazlıkların ve suç isnadına ilişkin uyuşmazlıkların Anayasa’nın 36. ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin 6. maddesinin koruma alanı içinde yer aldığını kabul etmektedir.⁸³ Ancak istinaf yolu kapalı olarak verilen adli para cezalarında hükmün üst mahkemelerce denetlenmesinin engellendiğine yönelik başvurular hakkında adil yargılanma hakkının ihlal edilmediğine karar vermiştir. Mahkeme adli para cezalarına getirilen bu sınırlamanın istinaf yükünün azaltılması amacına ulaşılması bakımından elverişli araç olduğunu kabul etmektedir.⁸⁴

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’ne ek 7 Numaralı Protokol’ün ikinci maddesinde cezai bir suçtan mahkûm edilenlerin haklarında verilen hükmü yeniden inceletme hakkı güvence altına alınırken maddenin ikinci fıkrasında önem derecesi düşük olan suçlar bakımından istisna öngörülebileceği düzenlenmiştir.⁸⁵ Söz konusu hüküm kapsamında Anayasa Mahkemesinin önem derecesi düşük suçlara ilişkin para cezalarından mahkûmiyet hükümlerine karşı üst mahkemeye başvurma imkânı tanınmaması nedeniyle hükmün denetlenmesini talep etme hakkının ihlal edilmediği yönünde kararlar

⁸¹ AYM 27.12.2018, E. 2018/71, K. 2018/118, § 17, RG 15.02.2019-30687; AYM 01.10.2020, E. 2020/21, K. 2020/53, § 22, RG 17.11.2020-31307.

⁸² AYM 27.12.2018, E. 2018/71, K. 2018/118, § 24, RG 15.02.2019-30687.

⁸³ AYM Hasan Cihan, 24.10.2019, B. No: 2016/14869, § 26. Ayrıca bkz. AYM Remzi Durmaz, 02.10.2023, B. No: 2013/1718, § 26, Lexpera, Erişim Tarihi 1 Kasım 2023; AYM 01.10.2020, E. 2020/21, K. 2020/53, § 36, RG 17.11.2020- 31307.

⁸⁴ AYM Mahir Şahap Bostan, 02.06.2020, B. No: 2017/19906; AYM Erkan Sancaklı 03.06.2020, B. No: 2017/23602, Lexpera, Erişim Tarihi 1 Kasım 2023. Aksi görüş için bkz. Gündüz/Gündüz, s. 18.

⁸⁵ “1. Bir mahkeme tarafından cezai bir suçtan mahkum edilen her kişi, mahkumiyet ya da ceza hükmünü daha yüksek bir mahkemeye yeniden inceletme hakkını haiz olacaktır. Bu hakkın kullanılması, kullanılabilme gerekçeleri de dahil olmak üzere, yasayla düzenlenir. 2. Bu hakkın kullanılması, yasada düzenlenmiş haliyle önem derecesi düşük suçlar bakımından ya da ilgilinin birinci derece mahkemesi olarak en yüksek mahkemede yargılandığı veya beraatini müteakip bunun temyiz edilmesi üzerine verilen mahkumiyet hallerinde istisnaya tabi tutulabilir.” (RG 08.04.2016-29678).

verdiğini ifade etmek gerekir.⁸⁶

Kanun yoluna başvuru hakkını sınırlayan düzenlemelere başka kanunlarda da rastlamak mümkündür. Örneğin, 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 341. maddesinin ikinci fıkrasının birinci cümlesinde: “*Miktar veya değeri üç bin Türk Lirasını geçmeyen malvarlığı davalarına ilişkin kararlar kesindir.*” hükmü yer almaktadır. Bu hükmün “ön alım hakkından kaynaklanan davalar” yönünden Anayasa’ya aykırı olduğu ileri sürülmüştür. Anayasa Mahkemesine başvuran İzmir Bölge Adliye Mahkemesi 22. Hukuk Dairesi, ilk derece mahkemelerinin yanlış karar verdiğinin ön inceleme aşamasında anlaşılmasına rağmen yasanın öngördüğü parasal sınır nedeniyle istinaf başvurularının kabul edilmemesinin kişilerin mülkiyet hakkını ihlal ettiğinden sözü edilen ibarenin iptalini talep etmiştir.⁸⁷ Bu davada dikkat çekici olan iş yükünün azaltılması ve gereksiz yere meşgul edilmemesi gerektiği gerekçesi ile davalara bakılması bakımından sınırlanan mahkemenin başvuruda bulunuyor olmasıdır. İzmir Bölge Adliye Mahkemesi, iptal konusu kural bağlamında başka davalarda da benzer hukuka aykırılıkları gördüğünü ve bu durumun kişilerin hukuki dinlenilme hakkı, hak arama özgürlüğü ve mülkiyet hakkını sınırladığını ifade etmiştir.⁸⁸

Anayasa Mahkemesinin somut norm denetimi yoluyla incelediği benzer

⁸⁶ AYM Mahir Şahap Bostan, 02.06.2020, B. No: 2017/19906; AYM Erkan Sancaklı 03.06.2020, B. No: 2017/23602, Lexpera, Erişim Tarihi 2 Aralık 2023. Anayasa Mahkemesinin bu yaklaşımında atif yaptığı AİHM'nin Luchaninova/Ukrayna kararının etkili olduğunu söylenebılır. Söz konusu kararda AİHM, hafif hırsızlık suçundan ceza alan ve yaklaşık on euro kadar para cezası ödeyen başvurucunun bir üst mahkemeye başvurma hakkının engellendiğine ilişkin itirazını değerlendirirken suçun ek 7 No.lu Protokol'ün 2. maddesinin ikinci fıkrasında belirtilen hafif karakterli suçlardan olduğunu belirterek ek 7 No.lu Protokol'ün 2. maddesinin ihlal edilmediğine karar vermiştir. (AYM Mahir Şahap Bostan, 02.06.2020, B. No: 2017/19906, & 15, AYM Erkan Sancaklı 03.06.2020, B. No: 2017/23602, & 18, Lexpera, Erişim Tarihi 1 Kasım 2023). Ayrıca bkz. AİHM Luchaninova/Ukrayna, 09.06.2011, B. No: 16347/02, <<https://hudoc.echr.coe.int/tur>>, Erişim Tarihi 1 Kasım 2023. Bir diğer uyuşmazlıkta ise ceza yargılaması neticesinde adli para cezası ödemeye mahkûm edilen başvurucuların ödemiş oldukları miktar temyiz sınırı altında kalmış ve temyiz yoluna başvuramamışlardır. AİHM somut olaydaki suçu hafif suçlar kapsamında sınıflandırmamış ve mahkemeye erişim hakkının orantısız şekilde sınırlandığını kabul etmiştir. (AİHM Bayar/Gürbüz, 27.11.2012, B. No: 37569/06, <<https://hudoc.echr.coe.int/tur>>, Erişim Tarihi 1 Kasım 2023). Bu konuda ayrıca bkz. Çayan, s. 239-240.

⁸⁷ AYM 16.02.2023, E. 2022/135, K. 2023/30, RG 05.04.2023-32154. Mahkeme bu kararıyla ön alım hakkına konu mal varlığının miktarının veya değerinin belirli bir meblağı geçmediği davaların ilk derece mahkemesi kararıyla kesinleşmesini Anayasa’ya aykırı bulmamıştır.

⁸⁸ AYM 16.02.2023, E. 2022/135, K. 2023/30, Başvuru Kararı/Dava Dilekçesi, Lexpera, Erişim Tarihi 1 Kasım 2023.

bir hükme 4708 sayılı Yapı Denetim Hakkında Kanun'da rastlanmaktadır. Anılan Kanun'un 8. maddesinin dördüncü fıkrasının dördüncü cümlesinde idari para cezasına karşı on beş gün içinde yetkili idare mahkemesine itiraz edilebileceği ve itiraz üzerine verilen kararların kesin olduğu düzenlenmiştir. Anılan hükümdeki, "itiraz üzerine verilen mahkeme kararları kesindir" ifadesinin Anayasa'nın 2., 36. ve 155. maddelerine aykırılığını inceleyen Mahkeme, idari para cezalarının nispi olarak belirlendiği ve somut olaya göre değişiklik gösterdiğinden ceza miktarının önceden bilinmesinin mümkün olmadığı itirazlarını yerinde bulmuştur. Böylece itiraz konusu kuralın Anayasa'nın 13. ve 36. maddelerine aykırı olduğuna karar vermiştir. Bu bağlamda, hükmün denetlenmesini talep etme hakkının sınırlamasının Anayasa aykırılığını incelerken yapılan sınırlamayla ulaşılmak istenilen amaç ile aleyhine hüküm kurulan kişinin menfaati arasında makul bir orantı kurulup kurulmadığına bakan Mahkeme, verilecek idari para cezalarının yüksek meblağlara ulaşabileceği ve bu durumun kişilerin mali durumu üzerinde yarattığı etki itibarıyla ağır ve ciddi bir yaptırım olduğundan bu nitelikteki bir hükmün denetlenmesinin gerektiğini ifade etmiştir.⁸⁹ Görüldüğü üzere, Anayasa Mahkemesi önemli veya önemsiz miktarı kişilerin geliri üzerinden belirlememektedir. Kimileri için otuz bir bin Türk lirası önemli bir tutar olarak değerlendirilirken kimileri için iki yüz bin Türk lirası önemsiz bir miktardır. Dolayısıyla Mahkemenin kanaatine göre önemsiz sayılabilecek bir tutar en düşük memur maaşı ile kıyaslandığında kişilerin, muhatap olduğu idari para cezalarına karşı istinaf yoluna başvuramamalarının hükmün denetlenmesini talep etme haklarını ziyadesiyle ihlal ettiğini söylemek mümkündür. Her şeyden önce bu yaklaşımın, sosyal devlet ilkesi ile bağdaşmadığı ve parasal bakımdan daha güçlü ve kanunun belirlediği parasal sınırların üzerinde bir meblağı rahatlıkla karşılayabilecek kişiler ile bu meblağı karşılayamayacak kişiler arasında eşitlik ilkesini zedeleyecek sonuçlar doğurabileceği ifade edilebilir.⁹⁰ İstinaf yoluna başvurunun dava konusu uyuşmazlığın parasal değer ile sınırlanmasıyla uyuşmazlıkların makul sürede çözümlenmesi amaçlanıyor olsa da⁹¹ nihayetinde yargılamada asıl önemli olan yargılamanın kısa olmasından ziyade adil ve güvenilir olmasıdır.⁹²

⁸⁹ AYM 01.10.2020, E. 2020/21, K. 2020/53, § 36, RG 17.11.2020- 31307.

⁹⁰ Söyler/Yılmaz, s. 2135-2136.

⁹¹ Akkaya, s. 67.

⁹² Oğuz Sancakdar, "İdari Yargıda İstinaf Sistemi Üzerine Düşünceler", *Yaşar Üniversitesi E- Dergi*, 8 (Özel Sayı), 2013, <<https://journal.yasar.edu.tr/wp-content/uploads/2014/01/4-O%C4%9Fuz-SANCAKDAR.pdf>>, Erişim Tarihi 3 Kasım 2023, s. 2247; Gül Üstün, "İdari

Anayasa Mahkemesinin sadece bazı kararlara karşı istinaf yolunun kapalı olduğu gerekçesiyle bireysel başvurular hakkında ihlal kararı vermediğini ifade etmek gerekir. Örneğin, işçilik alacaklarına karşı idare mahkemesinde açılan davanın süre aşımından reddine istinaf yolu kapalı karar verilmesini hukuka aykırı bulan davacı istinaf yoluna başvurmuştur. Davacı başvurusunda ıslah müessesesiyle talep ettiği tazminat miktarını nihai karar verilinceye kadar arttırma hakkının olduğunu ve bu nedenle fazlaya ilişkin haklarını saklı tutarak dava açtığını ileri sürmüştür. Bölge idare mahkemesi ise davanın 5000 TL'lik istinaf sınırının altında kaldığı gerekçesiyle davacının istinaf isteminin incelenmeksizin reddine karar vermiştir. Bunun üzerine davacı, istinaf isteminin reddine karar verilmesinin mahkemeye erişim hakkını ihlal ettiğini ileri sürerek Anayasa Mahkemesine başvurmuştur. Uyuşmazlık konusu olayda aslında ilk önce iş mahkemesinde dava açılmış ve mahkeme ilgiliye 12, 521 TL kıdem ve 3,881 TL ihbar tazminatının ödenmesine karar vermiş olsa da Yargıtayın görevsizlikten bozma kararı vermesi üzerine idare mahkemesinde fazlaya ilişkin haklar saklı tutularak yeniden dava açılmıştır. Olağan kanun yollarını tüketmesine rağmen istediği hukuki neticeyi alamayan başvurucunun talebini inceleyen Anayasa Mahkemesi kişinin adil yargılanma hakkının ihlal edildiğine karar vermiştir.⁹³ Söz konusu karar incelendiğinde Anayasa Mahkemesinin, ilk derece mahkemesinin istinaf yolu kapalı karar vermesinin mahkemeye erişim hakkını ihlal ettiği değerlendirilmesini yapmadan doğrudan ilk derece mahkemesi kararını idari yargılama usulünün süreye ilişkin hükümleri kapsamında değerlendirerek dava konusu uyuşmazlıkta süre aşımı bulunmadığı kanaatine vardığı görülmektedir.

Buradan hareketle açık kanun hükmünün öngörülemez biçimde yorumlandığından davanın süre aşımından reddine karar verildiğini gözeten Mahkeme, uyuşmazlığın esasının incelenmemesi nedeniyle başvurucunun mahkemeye erişim hakkına yönelik bir müdahalenin bulunduğunu kabul etmiştir. Böylece dosya yeniden karar verilmek üzere ilk derece mahkemesine gönderilmiştir.⁹⁴ Anayasa'nın 148. maddesinin dördüncü fıkrasında, bireysel başvuruda, kanun yolunda gözetilmesi gereken hususlarda inceleme yapılamayacağına ilişkin hüküm yer almasına rağmen somut olayda Anayasa

Yargıda İstinaf Kanun Yolu Üzerine Bir Değerlendirme", *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 22(2), 2016, <<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/275221>>, Erişim Tarihi 3 Kasım 2023, s. 24.

⁹³ AYM Yasin Şimşek, 29.09.2021, B. No: 2017/37390, RG 08.12.2021-31683.

⁹⁴ AYM Yasin Şimşek, 29.09.2021, B. No: 2017/37390, RG 08.12.2021-31683.

Mahkemesi, istinaf mahkemesinin yapması gereken hukuki denetimi gerçekleştirmiştir.

İdari yargıda, istinaf yolu kapalı olarak karar verilmesiyle bölge idare mahkemelerinin iş yükünün azaltılması amaçlanıyor olsa da hali hazırda olağan kanun yollarını tüketen ilgililerin bireysel başvuru yolunu denemekten başka hukuki çarelerinin kalmadığı ve bu durumun Anayasa Mahkemesinin iş yükünü arttırdığı görülmektedir.

Yukarıda yer verilen örnekten de anlaşılacağı üzere kanun yollarına erişimin sınırlanmasının olumsuz sonuçlarından biri de idari yargıdaki ilk inceleme aşamasında kendini göstermektedir. İlk inceleme aşamasında mahkemenin davanın reddine karar vermesi durumunda davacının, davanın ilerleyen aşamalarında davasını ıslah etmesine imkân kalmadığından dava konusu uyuşmazlık istinaf sınırı altında kalabilmektedir.⁹⁵ İki dereceli yargılama hukuk devleti ilkesinin bir gereğidir.⁹⁶ Bu bağlamda idarenin eylem ve işlemlerinde kamu gücü ve takdir yetkisi kullandığı düşünüldüğünde bu işlem ve eylemler üzerinde yargı denetiminin etkili bir şekilde yerine getirilmesi gerekir.

İdari yargıda ilk derece yargılamasında bazı uyuşmazlıklar kesinlik sınırı altında kaldığından tarafların istinaf yoluna başvuramaması bireylere tanınan hukuki güvenceleri ortadan kaldırır niteliktedir.⁹⁷ Bu bağlamda tek dereceli yargılama sisteminin kaldırılmamış olması daha çok davacı bakımından ağır hukuki sonuçlar doğurmakta ve idari yargıya duyulan güvene zarar vermektedir. Bireysel hakları korumakta yetersiz kalan bu sisteme son verilerek hukukun yanlış uygulanması ihtimali gözetilerek⁹⁸ iki dereceli yargılamanın önünün açılması gerekmektedir.

B. Temyiz Yoluna Başvurulmasında Öngörülen Parasal Sınır

Danıştay dava dairelerinin nihai kararları ile bölge idare mahkemelerinin

⁹⁵ Bu yöndeki açıklamalar için bkz. AYM 27.12.2018, E. 2018/71, K. 2018/118, RG 15.02.2019-30687. Medeni hukuk yargılamasında istinaf kesinlik sınırı belirlenirken yalnız asıl alacağın dikkate alınacağı ifade edilmiştir (Kuru/Aydın, s. 1341).

⁹⁶ Tanrıver, s. 44.

⁹⁷ Akyıldız, s. 24; Kamile Türkoğlu Üstün, *İdari Yargılama Usulüne Hâkim Olan İlkeler*, Seçkin Yayınevi, 2019, s. 319-320; Çağlayan, s. 804; Murat Batı, *Vergi Reformları ve Öneriler*, Türkiye Barolar Birliği Yayınları: 417, Eylül 2023, s. 95-97, <<http://tbbyayinlari.barobirlik.org.tr/TBBBooks/676.pdf>>, Erişim Tarihi 7 Aralık 2023.

⁹⁸ Açımız, s. 71-73.

2577 sayılı Kanun'un 46. maddesinde tahdidi olarak sayılan davalar bakımından verilen kararları hakkında temyiz yoluna başvurulabilmektedir.⁹⁹ 2575 sayılı Kanun'un 25. maddesinde de idare mahkemeleri ile vergi mahkemelerince verilen nihai kararlar ve ilk derece mahkemesi olarak Danıştay'da görülen uyuşmazlıklarla ilgili nihai kararların Danıştay'da temyiz yoluyla incelenip karara bağlanacağı düzenlenmiştir. 2577 sayılı Kanun'un 46. maddesinde yer alan, "konusu yüz bin Türk lirasını aşan vergi davaları, tam yargı davaları ve idari işlemler hakkında açılan davalar" ibaresiyle kanun yollarına başvuru hakkının parasal tutarlarla sınırlanması ve mahkemelerin parasal tutar

⁹⁹ "Danıştay dava dairelerinin nihai kararları ile bölge idare mahkemelerinin aşağıda sayılan davalar hakkında verdikleri kararlar, başka kanunlarda aksine hüküm bulunsa dahi Danıştayda, kararın tebliğinden itibaren otuz gün içinde temyiz edilebilir:

- a) Düzenleyici işlemlere karşı açılan iptal davaları.
- b) Konusu yüz bin Türk lirasını aşan vergi davaları, tam yargı davaları ve idari işlemler hakkında açılan davalar.
- c) Belli bir meslekten, kamu görevinden veya öğrencilik statüsünden çıkarılma sonucunu doğuran işlemlere karşı açılan iptal davaları.
- d) Belli bir ticari faaliyetin icrasını süresiz veya otuz gün yahut daha uzun süreyle engelleyen işlemlere karşı açılan iptal davaları.
- e) Müşterek kararnameyle yapılan atama, naklen atama ve görevden alma işlemleri ile daire başkanı ve daha üst düzey kamu görevlilerinin atama, naklen atama ve görevden alma işlemleri hakkında açılan iptal davaları.
- f) İmar planları, parselasyon işlemlerinden kaynaklanan davalar.
- g) Tabiat Varlıklarını Koruma Merkez Komisyonu ve Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulunca itiraz üzerine verilen kararlar ile 18/11/1983 tarihli ve 2960 sayılı Boğaziçi Kanununun uygulanmasından doğan davalar.
- h) Maden, taşocakları, orman, jeotermal kaynaklar ve doğal mineralli sular ile ilgili mevzuatın uygulanmasına ilişkin işlemlere karşı açılan davalar.
- ı) Ülke çapında uygulanan öğrenim ya da bir meslek veya sanatın icrası veyahut kamu hizmetine giriş amacıyla yapılan sınavlar hakkında açılan davalar.
- i) Liman, kruvaziyer limanı, yat limanı, marina, iskele, rıhtım, akaryakıt ve sıvılaştırılmış petrol gazı boru hattı gibi kıyı tesislerine işletme izni verilmesine ilişkin mevzuatın uygulanmasından doğan davalar.
- j) 8/6/1994 tarihli ve 3996 sayılı Bazı Yatırım ve Hizmetlerin Yap-İşlet-Devret Modeli Çerçevesinde Yapılması Hakkında Kanunun uygulanmasından ve 16/7/1997 tarihli ve 4283 sayılı Yap-İşlet Modeli ile Elektrik Enerjisi Üretim Tesislerinin Kurulması ve İşletilmesi ile Enerji Satışının Düzenlenmesi Hakkında Kanunun uygulanmasından doğan davalar.
- k) 6/6/1985 tarihli ve 3218 sayılı Serbest Bölgeler Kanununun uygulanmasından doğan davalar.
- l) 3/7/2005 tarihli ve 5403 sayılı Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanununun uygulanmasından doğan davalar.
- m) Düzenleyici ve denetleyici kurullar tarafından görevli oldukları piyasa veya sektörle ilgili olarak alınan kararlara karşı açılan davalar."

bakımından davanın açıldığı tarihi değil de uyuşmazlığın karara bağlandığı tarihi esas alması doktrinde eleştirilmiştir. Bu yöndeki eleştiriler AİHS'nin 6. ve Anayasa'nın 36. maddesinde güvence altına alınan adil yargılanma hakkı kapsamında zikredilen mahkemeye erişim hakkına dayandırılmıştır.¹⁰⁰ Nitekim AİHM somut olay üzerinden yaptığı değerlendirmelerde parasal sınırların altında kaldığından bahisle temyiz hakkının sınırlandırıldığı uyuşmazlıklarda adil yargılanma hakkının ihlal edildiği yönünde karar verebilmektedir.¹⁰¹

Anayasa Mahkemesi ise mahkemeye erişim hakkının, “*sadece ilk derece mahkemesinde dava açma hakkını değil eğer iç hukukta itiraz, istinaf veya temyiz gibi kanun yollarına başvurma imkânı tanınmış ise üst mahkemelere başvurma hakkını da*” içerdiğini söylemektedir.¹⁰² Ancak gereksiz yere yapılan başvuruları önlemek ve davaların makul sürede bitirilmesini sağlamak için mahkeme kararlarına karşı temyiz yolunun kapalı tutulmasını bir hak ihlali olarak kabul etmemektedir.¹⁰³ Ayrıca hakimlerin, maddi vakıaları değerlendirmede veya hukuk kurallarını somut olaya uygulamada hataya düşmeleri ve buna bağlı olarak hatalı hüküm tesis etmelerinin mümkün olduğunu kabul eden Mahkeme,¹⁰⁴ hükmün denetlenmesini talep etme hakkını

¹⁰⁰ Söyler/Yılmaz, s. 2154-2156. Benzer yönde açıklamalar için bkz. Nilay Arat, *Madde Sistematiği ile İdari Yargılama Hukuku* (Edt. Zehreddin Aslan), Seçkin Yayıncılık, 2023, s. 469.

¹⁰¹ AİHM, özel yetkili ceza mahkemesinin vermiş olduğu adli para cezasının temyiz sınırı altında kaldığından bahisle temyiz edememesi sebebiyle adil yargılanma hakkının ihlal edildiğini ileri süren başvuruçunun itirazını haklı bulmuştur. Mahkeme, somut olay bakımından yapmış olduğu değerlendirmede, “*mahkemeye erişim hakkının orantısız biçimde engellendiği ve bu nedenle Sözleşme'nin 6. maddesinin 1. fıkrasıyla güvence altına alınan mahkemeye erişim hakkının özü itibarıyla ihlal edildiği*”ne karar vermiştir. (Bayar/Türkiye (No. 4), 25.03.2014, 2512/07, <<https://hudoc.echr.coe.int/tur>>, Erişim Tarihi 1 Kasım 2023). Bir diğer kararda AİHM, tıbbi müdahale hatası nedeniyle açılan davada talep edilen tazminat miktarının öngörülen parasal sınırların altında kaldığından bahisle temyiz yoluna gidemeyen başvuruçunun mahkemeye başvuru hakkının ihlal edilmediğine karar vermiştir. (AİHM Canbaz/Türkiye, 13.09.2011, 3464/06) Bu konuda bkz. Nurcan Yılmaz Özel, *Adil Yargılanma Hakkı Kriterlerinin Türk İdari Yargılama Hukuku Açısından Muhtemel ve Gerçekleşen Etkileri*, On İki Levha Yayıncılık, 2016, s. 212-213.

¹⁰² AYM Ali Atlı, 20.03.2015, B. No: 2013/500, § 49, <<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/>>, Erişim Tarihi 1 Kasım 2023.

¹⁰³ AYM Abdurrahman Şanda, 07.12.2016 B. No: 2014/3907, § 32, <<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/>>, Erişim Tarihi 1 Kasım 2023. Örneğin bir dava konusu uyuşmazlıkta dava dilekçesinde 10.000 TL gösterilen uyuşmazlığın temyiz kesinlik sınırının altında kalması nedeniyle temyiz yolunun kapalı tutulmasına ilişkin tutarın adalet duygusunu rencide edecek boyutta olmadığına karar vermiştir.

Söz konusu sınırın adalet duygusunu rencide edecek boyutta olmadığı anlaşılmaktadır.

¹⁰⁴ AYM 27.12.2018, E. 2018/ 71, K. 2018/ 118, §8, RG 15.02.2019-30687.

mutlak bir hak olarak kabul etmemektedir.¹⁰⁵

Anayasa Mahkemesi bireyin temel hak ve özgürlüklerine daha ağır müdahalelerin olduğu ceza hukukunu alanını kapsam olarak diğer alanlardan farklı tutmaktadır.¹⁰⁶ Örneğin, 5276 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 286. maddesinin ikinci fıkrasının (d) bendinde yer alan: “*İlk derece mahkemelerinin görevine giren ve kanunda üst sınırı iki yıla kadar (iki yıl dâhil) hapis cezasını gerektiren suçlar ve bunlara bağlı adli para cezalarına ilişkin her türlü bölge adliye mahkemesi kararları*” temyiz edilemeyeceğine ilişkin hükmün iptaline karar vermiştir. Mahkeme gerekçesinde hürriyeti bağlayıcı cezaya ilişkin mahkûmiyet hükmünün denetlenmesiyle elde edilecek bireysel yararın, makul sürede yargılanma hakkına ve usul ekonomisi ilkesine feda edilemeyeceğini ifade etmiştir.¹⁰⁷

Öte yandan, 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 362. maddesinin birinci fıkrasının (a) bendinde, miktar veya değeri kırk bin Türk lirasını (bu tutar dâhil) geçmeyen davalara ilişkin kararlar hakkında temyiz yoluna başvurulamayacağı düzenlenmiştir. Anılan Kanun'un ek madde 1 hükmü uyarınca parasal sınırlar her yıl tespit ve ilan edilen yeniden değerlendirme oranı uyarınca arttırılacaktır.¹⁰⁸ Anılan Kanun'un ek madde 1'in ikinci fıkrasında: “*200 üncü ve 201 inci maddelerdeki parasal sınırların uygulanmasında hukuki işlemin yapıldığı, 341 inci, 362 nci ve 369 uncu maddelerdeki parasal sınırların uygulanmasında hükmün verildiği tarihteki miktar esas alınır.*” ibareleriyle özel hukuka ilişkin uyuşmazlıklarda parasal sınırların ne zaman uygulanacağı hususunda belirlilik sağlanmıştır.

Yukarıda da ifade edildiği üzere, idari yargılama usulünde, “*konusu yüz bin Türk lirasını aşan vergi davaları, tam yargı davaları ve idari işlemler*

¹⁰⁵ AYM 16.02.2023, E. 2022/135, K. 2023/30, §20, RG 05.04.2023-32154.

¹⁰⁶ “Temel hak ve hürriyetler, özlerine dokunulmaksızın yalnızca Anayasanın ilgili maddelerinde belirtilen sebeplere bağlı olarak ve ancak kanunla sınırlanabilir. Bu sınırlamalar, Anayasanın sözüne ve ruhuna, demokratik toplum düzeninin ve lâik Cumhuriyetin gereklerine ve ölçülülük ilkesine aykırı olamaz.” (AY md. 13). AYM, 27.12.2018, E. 2018/71, K. 2018/118, § 18, RG 15.02.2019-30687.

¹⁰⁷ AYM 27.12.2018, E. 2018/71, K. 2018/118, § 33, RG 15.02.2019-30687.

¹⁰⁸ “*200 üncü, 201 inci, 341 inci, 362 nci ve 369 uncu maddelerdeki parasal sınırlar her takvim yılı başından geçerli olmak üzere, önceki yılda uygulanan parasal sınırların; o yıl için 4/1/1961 tarihli ve 213 sayılı Vergi Usul Kanununun mükerrer 298 inci maddesi hükümleri uyarınca Maliye Bakanlığınca her yıl tespit ve ilan edilen yeniden değerlendirme oranında artırılması suretiyle uygulanır. Bu şekilde belirlenen sınırların on Türk lirasını aşmayan kısımları dikkate alınmaz.*”

hakkında açılan davalar” bakımından temyiz yoluna başvurulamamaktaydı. Bu miktar 2024 yılı için yapılan yeniden değerlendirme uyarınca 920.000 TL¹⁰⁹ olarak güncellenmiş ve bu hüküm kapsamında yapılan başlıca eleştiri iptal davaları özelinde olmuştur. İdari yargılama usulünde de parasal sınırların her yıl yeniden değerlendirme oranında artış yapılmasında bir tereddüt bulunmamakla birlikte 6100 sayılı Kanun’dakine benzer parasal sınırların hangi tarihten itibaren uygulanacağı yönünde bir açıklık bulunmadığından özellikle dava açan kişi bakımından hukuki güvenlik ve belirlilik ilkesi ihlal ettiği ifade edilmekteydi.¹¹⁰ Doktrinde iptal davalarının parasal miktara göre sınıflandırmanın hukuki bir yaklaşım olmadığı, eğer davalar arasında istinaf veya temyize tabi olması bakımından bir ayırım yapılacaksa bunun dava konusu uyuşmazlığa göre yapılması gerektiği ileri sürülmüştür.¹¹¹ Aslında İYUK md. 46 hükmüne bakıldığında temyize tabi davaların konu itibariyle belirlendiği, parasal sınıra dayalı sadece bir ibare konulduğu görülmektedir.¹¹² Anılan Kanun’da parasal sınırın uygulanmasında hükmün verildiği tarihteki değer mi yoksa davanın açıldığı tarihteki parasal değer mi dikkate alınacağı hususunda bir açıklık olmadığından mahkemeler farklı yönde kararlar vermişlerdir.¹¹³ Temyiz yoluna başvurulması bakımından dava tarihi ve karar tarihi yönünden oluşan bu farklılığın hukuki belirlilik ve öngörülebilirlik ilkelerini ihlal ettiği ve hükmün denetlenmesi hakkına getirilen bu dolaylı sınırlamanın kanunla yapılmadığından Anayasa’nın 13. maddesine aykırılık teşkil ettiği ifade edilmekteydi.¹¹⁴

Nihayetinde Samsun Bölge İdare Mahkemesi 2. Vergi Dava Daireleri Kurulunun Anayasa’nın 2., 10., 13., 36. ve 37. maddelerine aykırı olduğu gerekçesiyle 2577 sayılı Kanun’un 46/1/b ibaresinin iptali talebiyle yaptığı

¹⁰⁹ Parasal sınırlar için bkz. <<https://www.bitlisbarosu.org.tr/Print.aspx?ID=6810&Tip=>>, Erişim Tarihi 13 Şubat 2024.

¹¹⁰ Söyler/Yılmaz, s. 2156-2157.

¹¹¹ Söyler/Yılmaz, s. 2135, 3 nolu dipnot; Zeynep Nihal Aydınoglu, “İstinaf Kanun Yolunun İdari Yargılama Usulüne Başlıca Etkileri”, *TAAD*, 9(34), 2018, <<https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/980845>>, Erişim Tarihi 3 Kasım 2023, s. 402. Aslında İYUK md. 46 hükmüne bakıldığında davaların konu itibariyle belirlendiği sadece bir tane parasal sınıra dayalı bir ibare konulduğu görülmektedir.

¹¹² Söyler/Yılmaz, s. 2138.

¹¹³ Söyler/Yılmaz, s. 2142.

¹¹⁴ Yunus Emre Yılmazoğlu, “72577 sayılı Kanun’un 46. Maddesinin Birinci Fıkrasının “B” Bendinin İptaline Yönelik Anayasa Mahkemesi Kararı Nedeniyle Oluşan Hukuki Durum ve Kanun Değişikliği Önerileri”, *Vergi Sorunları Dergisi*, (423), 2023, s. 36.

başvuru üzerine Anayasa Mahkemesi, ibarenin Anayasa'nın 13. ve 36. maddelerine aykırı olduğuna karar vermiştir.¹¹⁵ Anayasa Mahkemesi, 13. ve 14. madde kapsamında yapılan başvurunun 2. maddeyi de kapsadığını ifade ederek, 2., 10. ve 37. maddeleri kapsamında ayrıca bir inceleme yapmaya gerek görmemiştir.

İtiraz gerekçesinde haklı olarak iptal konusu ibarelerin Anayasa'nın 37. maddesinde¹¹⁶ yer verilen kanuni hâkim güvencesi çerçevesinde incelenmesi gerektiği ifade edilmiştir. Ayrıca kanuni hâkim ilkesinin olay anında mevcut olmayan mahkemenin sonradan kurulamayacağı ile sınırlı olarak anlaşılması gerektiği vurgulanmıştır. Bu bağlamda ilkenin davanın açıldığı tarih itibarıyla uyumsuzluğa bakacak olan mahkemenin ve nihai karara karşı başvurulacak kanun yolunun önceden belirlenebilir olmasını kapsayacak şekilde yorumlanmasının hukuka ve hakkaniyete uygun olduğu ifade edilmiştir.¹¹⁷ Anayasa Mahkemesinin bu kararında hareketle kanun koyucunun temyiz kanun yoluna başvurulması bakımından dava tarihindeki parasal sınırların dikkate alınacağı yönünde bir düzenleme yapması beklenmekteydi.

Ancak yargı hizmetlerinin etkinliğinin artırılması amacıyla yapılması planlanan değişiklik 2577 sayılı Kanun'un ek 1. maddesinin son fıkrasına: “...45. ve 46. maddeler uyarınca istinaf veya temyiz yoluna başvurulabilecek kararların belirlenmesinde ise ilk derece mahkemesi veya bölge idare mahkemesince nihai kararın verildiği tarihteki parasal sınır esas alınacağı” şeklinde bir ifade eklenmesidir.¹¹⁸ Kanaatimizce hükmün denetlenmesini talep etme hakkı temel hak ve özgürlükler ile doğrudan ilgili olduğundan kanun

¹¹⁵ AYM 26.07.2023, E. 2023/36, K. 2023/142, RG 13.10.2023-32336.

¹¹⁶ “Hiç kimse kanunen tabi olduğu mahkemedan başka bir merci önüne çıkarılamaz. Bir kimseyi kanunen tabi olduğu mahkemedan başka bir merci önüne çıkarma sonucunu doğuran yargı yetkisine sahip olağanüstü merciler kurulamaz.”

¹¹⁷ AYM 26.07.2023, E. 2023/36, K. 2023/142, Başvuru Kararı/Dava Dilekçesi, <<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/>> Erişim Tarihi 30 Ekim 2023. Ayrıca bkz. Mustafa Balcı, “Vergi Yargısında Parasal Tutar Olarak Kesin Kararlar ve Kanuni Hâkim Yönünden Bazı Sakıncalı Durumlar”, <<https://vergialgi.com/vergi-yargisinda-parasal-tutar-olarak-kesin-kararlar-ve-kanuni-hakim-yonunden-bazi-sakincali-duruml/>>, Erişim Tarihi 4 Kasım 2023.

¹¹⁸ Taslak metni için bkz. <<https://sen.av.tr/tr/makale/8.-yargi-paketi-taslaginda-idare-ve-idari-yargilama-hukukunda-ongorulen-degisiklikler>>, Erişim Tarihi 13 Şubat 2024. Yılmaz, bu önerinin şeklen kanunilik şartını taşıdığını ancak özü itibarıyla hukuki belirliliği sağlamadığını ifade etmektedir. (Serdar Yılmaz, “İdari Yargıda “Parasal Sınırlar” ın Konu ve Zaman Bakımından Uygulanması Sorunu”, *AÜHFD*, 72(4), 2023, <<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/3727405>> Erişim Tarihi 20 Mart 2024, s. 1982).

yollarına başvurulara ilişkin düzenlemelerin geniş yorumlanarak istinaf veya temyiz yoluna başvurulabilecek kararların belirlenmesinde esas alınacak tarihin dava tarihi olması gerekmektedir.¹¹⁹

Anayasa Mahkemesi 26.07.2023 tarihli kararında, konusu beş yüz seksen bir bin Türk lirasının altında kalan davalarda bölge idare mahkemelerinin ilk derece mahkemesinin kararını kaldırıp¹²⁰ işin esası hakkında vermiş olduğu kararlara karşı temyiz yoluna başvurulamaması hususunu anılan hükmün iptal gerekçesi olarak vurgulamıştır.¹²¹ Bu gerekçeye uyumlu olarak hazırlanan kanun teklifi taslağında 2577 sayılı Kanun'un 46. maddesinin birinci fıkrasının (c) bendine “*konusu yüz yetmiş bir bin Türk lirasını aşır beş yüz seksen bir bin Türk lirasını aşmayan vergi davaları, tam yargı davaları ve idari işlemler hakkında açılan ve istinaf kanun yolu incelemesinde kaldırma kararı üzerine yeniden karar verilen davalar hakkında verilen davalar*” hükmünün eklendiği ancak Anayasa Mahkemesinin 26.07.2023 tarihli iptal kararına rağmen istinaf yoluna başvurulmasına parasal sınır getiren 2577 sayılı Kanun'un 46. maddesinin birinci fıkrasının (b) bendinin¹²² aynen muhafaza edildiği görülmektedir.

Ayrıca yargı hizmetlerinin etkinliğinin artırılması amacıyla hazırlanan kanun teklifi taslağında, 2577 sayılı Kanun'un ek 1. maddesinin son fıkrasına eklenen hükümde, nihai karar tarihinden sonra parasal sınırlarda meydana gelen artışın bölge idare mahkemesinin kaldırma veya Danıştayın bozma kararı üzerine yeniden bakılan davalarda uygulanmayacağı¹²³ düzenlenmiştir. Ancak bu değişiklikte bölge idare mahkemesinin¹²⁴ ilk derece mahkemesinin

¹¹⁹ Turgut Candan, “İdari Yargı’da Kanun Yollarında Parasal Sınırın Anayasa Mahkemesince İptal ve Sonuçları”, <<https://turgutcandan.com/2023/10/27/idari-yargida-kanun-yollarinda-parasal-sinirin-anayasa-mahkemesince-iptali-ve-sonuclari/>>, Erişim Tarihi 1 Aralık 2023. Kanun yollarına başvuruda davanın açıldığı tarihteki parasal sınırların esas alınmasına ilişkin görüşler için bkz. Ulusoy, s. 212; Candan, “Parasal Sınırlar”; Yılmazoğlu, s. 40; Yılmaz, s. 1987-1988.

¹²⁰ “*Bölge idare mahkemesi, ilk derece mahkemesi kararını hukuka uygun bulmadığı takdirde istinaf başvurusunun kabulü ile ilk derece mahkemesi kararının kaldırılmasına karar verir. Bu hâlde bölge idare mahkemesi işin esası hakkında yeniden bir karar verir.*” (İYUK md. 45/4).

¹²¹ AYM 26.07.2023, E. 2023/36, K. 2023/142, &22, RG 23.10.2023-32338.

¹²² Taslak metni için bkz. <<https://sen.av.tr/tr/makale/8.-yargi-paketi-taslaginda-idare-ve-idari-yargilama-hukukunda-ongorulen-degisiklikler>>, Erişim Tarihi 13 Şubat 2024.

¹²³ Taslak metni için bkz. <<https://sen.av.tr/tr/makale/8.-yargi-paketi-taslaginda-idare-ve-idari-yargilama-hukukunda-ongorulen-degisiklikler>>, Erişim Tarihi 13 Şubat 2024.

¹²⁴ 2577 sayılı Kanun’a göre istinaf incelemesi yapan bölge idare mahkemelerinin istinaf talebi-

kararını bozup esas bakımından karar verilmek üzere geri gönderdiği dosyalardan yeniden bölge idare mahkemelerinin önüne gelen dosyaları kapsayıp kapsamadığı hususunda bir düzenleme yapılmamıştır.

Kanun koyucunun gerek temyiz yoluna başvurulabilecek kararlar bakımından getirdiği sınırlardaki gerekse parasal sınırın belirlenmesinde karar tarihinin esas almasındaki maksadının temyiz kanun yoluna başvuruları sınırlamak olduğu açıktır. Temyiz kanun yolunun işlevinin içtihat birliğini sağlamak olduğu şeklindeki ön kabul belki de kanun koyucunun temyiz yoluna gidilebilecek kararların sınırlanmasının da temel gerekçesini oluşturmaktadır.

Her ne kadar bu başlık altında temyiz kanun yoluna getirilen parasal sınırın üzerinde durulmuş olsa da yaşam hakkı, sağlık hakkı, kişinin maddi ve manevi varlığını geliştirme hakkı, çalışma ve örgütlenme özgürlüğü ile ilişkilendirilebilecek uyuşmazlıklarda da temyize başvurma hakkının sınırlandığı görülmektedir.¹²⁵

III. KANUN YOLLARINA GETİRİLEN PARASAL SINIRLAR BAKIMINDAN 26.07.2023 VE 26.10.2023 TARİHLİ ANAYASA MAHKEMESİ KARARLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

İdari işlemlerin hukuka uygun oldukları nasıl bir varsayım ise kanunların da Anayasa'ya uygun oldukları bir varsayımdır.¹²⁶ Yargı organları bu varsayımdan hareket ediyor olsalar da Anayasa'nın 152. maddesi uyarınca, bir davaya bakmakta olan mahkemenin, uygulanacak kanun veya Cumhurbaşkanlığı kararnamesi hükmünün Anayasa'ya aykırı olduğu kanaatindeyse doğrudan veya taraflardan birinin ileri sürdüğü aykırılık iddiası üzerine Anayasa Mahkemesine başvurması ve Mahkemenin de bu

nin reddi dışında iki farklı karar vermesi mümkündür. Bölge idare mahkemesi 45. maddenin dördüncü fıkrasına göre, ilk derece mahkemesi kararını hukuka uygun bulmadığı takdirde istinaf başvurusunun kabulü ile ilk derece mahkemesi kararının kaldırılmasına karar verir. Bu halde bölge idare mahkemesi işin esası hakkında yeniden bir karar vermektedir. Diğer yandan 2577 sayılı Kanun'un 46. maddesinin beşinci fıkrasına göre ise ilk inceleme üzerine verilen kararlara karşı yapılan istinaf başvurusunu haklı bulduğu, davaya görevsiz veya yetkisiz mahkeme yahut reddedilmiş veya yasaklanmış hâkim tarafından bakılmış olması hâllerinde, istinaf başvurusunun kabulü ile ilk derece mahkemesi kararının kaldırılmasına karar vererek dosyayı ilgili mahkemeye gönderir. Her iki halde de bölge idare mahkemesinin vermiş olduğu karar kesindir.

¹²⁵ Açımız, s 75-76.

¹²⁶ Yıldırım Uler, "Anayasa Mahkemesi İptal Kararları Geri Yürür", *Bahri Savcı'ya Armağan*, Mülkiyeliler Birliği Yayınları 7, 1988, s. 529.

düzenlemenin iptaline karar vermesi mümkündür.¹²⁷

Anayasa Mahkemesinin 26.07.2023 tarihli kararıyla 2577 sayılı Kanun'un 46. maddesinin birinci fıkrasının (b) bendinde yer alan, “*konusu yüz bin Türk lirasını aşan vergi davaları, tam yargı davaları ve idari işlemler hakkında açılan davalar*” ibaresinin ve 26.10.2023 tarihli kararıyla 2577 sayılı Kanun'un 45. maddesinin birinci fıkrasının ikinci cümlesinin ve ek 1. maddesinin iptaline karar verilmesi ve bu kararların Resmi Gazete’de yayımlanmalarından başlayarak dokuz ay sonra yürürlüğe girmesine karar verilmesi üzerine hem Mahkeme gerekçeleri hem de yürürlüğü erteleme kararları doktrinde tartışma konusu olmuştur.¹²⁸

Anayasa Mahkemesi bir kanun hükmünün iptaline karar verdiğinde kanun, iptal kararının Resmî Gazete’de yayımlandığı tarihte yürürlükten kalkar. Gereken hallerde Anayasa Mahkemesi iptal hükmünün yürürlüğe gireceği tarihi ayrıca kararlaştırabilir (AY md. 153/3).¹²⁹ Uler, bu erteleme süresinin yasama organına yönelik olduğunu, yürütme ve yargı organlarının iptal kararını gözeterek hareket etmeleri gerektiğini ileri sürerken, Anayasa’ya aykırılığı tespit edilmiş bir hükmün henüz karara bağlanmamış davalara uygulanmaya devam etmesinin Anayasa’nın üstünlüğü ilkesi ile bağdaşmadığını ifade etmektedir.¹³⁰ Benzer şekilde Danıştay da, Anayasa’ya

¹²⁷ “*Bir davaya bakmakta olan mahkeme, uygulanacak bir kanun veya Cumhurbaşkanlığı kararnamesinin hükümlerini Anayasaya aykırı görürse veya taraflardan birinin ileri sürdüğü aykırılık iddiasının ciddi olduğu kanısına varırsa, Anayasa Mahkemesinin bu konuda vereceği karara kadar davayı geri bırakır. Mahkeme, Anayasaya aykırılık iddiasını ciddi görmezse bu iddia, temyiz merciince esas hükümle birlikte karara bağlanır. Anayasa Mahkemesi, işin kendisine gelişinden başlamak üzere beş ay içinde kararını verir ve açıklar. Bu süre içinde karar verilmezse mahkeme davayı yürürlükteki kanun hükümlerine göre sonuçlandırır. Ancak, Anayasa Mahkemesinin kararı, esas hakkındaki karar kesinleşinceye kadar gelirse, mahkeme buna uymak zorundadır. Anayasa Mahkemesinin işin esasına girerek verdiği red kararının Resmî Gazetede yayımlanmasından sonra on yıl geçmedikçe aynı kanun hükmünün Anayasaya aykırılığı iddiasıyla tekrar başvuruda bulunulamaz.*” (AY md. 152/1). Bu konuda bkz. Uler, s. 529.

¹²⁸ Candan, “Parasal Sınırlar”; Yılmazoğlu, s. 36 vd.

¹²⁹ “*Kanun, Cumhurbaşkanlığı kararnamesi veya Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğü ya da bunların hükümleri, iptal kararlarının Resmî Gazetede yayımlandığı tarihte yürürlükten kalkar. Gereken hallerde Anayasa Mahkemesi iptal hükmünün yürürlüğe gireceği tarihi ayrıca kararlaştırabilir. Bu tarih, kararın Resmî Gazetede yayımlandığı günden başlayarak bir yılı geçemez.*” Bu konudaki tartışmalar için bkz. Yılmaz Aliefendioğlu, Anayasa Yargısı ve Türk Anayasa Mahkemesi, Yetkin Yayınları, 1996, s. 204-205; Erdoğan Teziç, Anayasa Hukuku (Genel Esaslar), 20. Baskı, Beta Yayıncılık, 2020, s. 263; Uler, s. 527. Bu konudaki tartışmalar için ayrıca bkz. Candan, “Parasal Sınırlar”; Yılmazoğlu, s. 36 vd.

¹³⁰ Uler, s. 527.

aykırılığı tespit edilmiş hükümlerin yürürlüğe girmesi ertelenmiş olsa dahi bu hükümlere dayanarak karar verilmesinin Anayasa'nın üstünlüğü ve hukuk devleti ilkesine aykırı olacağı vurgulamaktadır.¹³¹

26.07.2023 tarihli Anayasa Mahkemesinin iptal kararının derhal uygulanması halinde konusu beş yüz seksen bir bin Türk lirasını aşan vergi davaları, tam yargı davaları ve idari işlemler hakkında açılan davalar bakımından ilgililer temyiz yoluna başvuramayacaklardır. Mahkemenin iptal kararının gerekçesi ile bağdaşmayan bir sonuç ortaya çıktığı için bu olasılığın kabul edilmesi mümkün değildir.¹³² Diğer yandan istinaf yoluna başvurulmasına ilişkin parasal sınırlar getiren ve yeniden değerlendirme oranına ilişkin hükümlerin iptaline karar veren 26.10.2023 tarihli Anayasa Mahkemesi kararının iptal gerekçesi gözetilerek derhal uygulandığı takdirde ise idari yargıdaki tüm kararlara karşı istinaf kanun yoluna başvurulması mümkün hale gelebilecektir. Yargı hizmetlerinin etkinliğinin artırılması amacıyla hazırlanan kanun teklifi taslağında ortaya konulan hukuki tercihlere bakıldığında her iki kararın derhal uygulanması halinde doğuracağı hukuki sonuçlar göz önüne alındığında yasama organına ilgili düzenlemeleri yapmak için süre verilmesinin haklılığı anlaşılmaktadır.

Soyut hukuk kurallarının somut olaylara uygulanmasındaki sorunların hakkaniyete uygun şekilde çözümlenmesi hukukun gelişimine yardımcı olur. Yüksek mahkemelerin, hukuki sorunlara ilişkin yorumları ve kararlarını gerekçelendirirken kullandığı ifadeler mahkemelere yol göstericidir. Bu bağlamda kanaatimizce özellikle Anayasa Mahkemesinin itiraz konusu norm hakkında vermiş olduğu kararlar benzer hukuka aykırılıkların ortadan kaldırılması bakımından kanun koyucuya da yol gösterici olması gerekmektedir.¹³³

Anayasa Mahkemesinin her iki kararı incelendiğinde, istinaf ve temyiz yoluna başvuracaklar açısından hangi tarihteki parasal sınırın uygulanacağı hususunda açık, net ve tereddütte yer vermeyecek şekilde bir düzenleme olmaması kararların iptal gerekçeleri olarak ön plana çıkmıştır. Her iki kararda da Mahkeme hangi tarihteki parasal sınırların dikkate alınacağı hususuna 2577 sayılı Kanun'da yer verilmemesini kanunilik ilkesine aykırı bulurken bu

¹³¹ Danıştay VDDK 05.12.2013, E. 2018/192, K. 2018/976; Danıştay 12. D. 22.6.2023, E. 2019/2161, K. 2023/3702 (Aktaran: Yılmazoğlu, s. 37).

¹³² Bu konudaki tartışmalar için bkz. Yılmazoğlu, s. 37.

¹³³ Akkaya, s. 72.

tarihin dava tarihi olması gerektiği ile ilgili bir ifadeye yer vermemiştir.

2577 sayılı Kanun'un 46. maddesinin birinci fıkrasının (b) bendinde yer alan, “*konusu yüz bin Türk lirasını aşan*” ve 45. maddesinin birinci fıkrasının ikinci cümlesinde yer alan, “*konusu beş bin Türk lirasını geçmeyen*” ibareleri aslında mahkeme kararını değil uyuşmazlık konusunu nitelemektedir. Dava konusu dava açıldığı zaman dava dilekçesinde veya davaya konu edilen idari işlemden yer alan miktardır.¹³⁴ Bu bağlamda kanun koyucudan beklenen hükmün denetlenmesini isteme hakkı çerçevesinde kanun yollarına getirilen parasal sınırlar bakımından yapılacak yeni düzenlemede dava tarihindeki tutarı dikkate almasıydı.¹³⁵ Zira zaten uygulamada bir uyuşmazlığın kanun yoluna tabi olup olmayacağı veya hangi kanun yoluna gidileceğinin belirlenmesinde karar tarihindeki parasal sınırlar dikkate alınmaktaydı.

Kanaatimizce yargı hizmetlerinin etkinliğinin artırılması amacıyla hazırlanan kanun teklifi taslağında parasal sınırların belirlenmesinde uyuşmazlığın nihai karara bağlandığı tarihin esas alınmasına yönelik tercih Anayasa Mahkemesinin kanun yollarına başvurunun sınırlanmasına ilişkin içtihatlarıyla şekillenmiştir. Daha önce de ifade edildiği üzere Anayasa Mahkemesi usul ekonomisi ilkesinin sağlanması ve yargılamanın makul sürede sonuçlanabilmesi için belli bir miktarın altında kalan davaları önemsiz olarak değerlendirmekte ve bu kararların kesin olmasını hükmün denetlenmesi hakkına aykırılık olarak kabul etmemektedir.¹³⁶ Hatta Mahkeme davaların en az giderle sonuçlandırılması ve en hızlı yöntemlerle gerçekleştirilebilmesi için belirli tutarların altında kalan davalarda ilk derece mahkemesinin kararlarının kesin olmasını anayasa açısından meşru amaca uygun olduğunu kabul etmektedir.¹³⁷ Yüksek Mahkemenin bu tutumu kanun teklifi taslağına yansımış ve kanun yollarına başvurulmasında parasal sınırların ne zaman dikkate alınacağı hususunda yaşanan hukuki belirsizlik beklenenin aksine tarafların aleyhine olacak şekilde sonlandırılmıştır. Bu değişikliğin Anayasa'ya aykırılık gerekçeleri gözetilmeden sadece yargının iş yükünün azaltılması gayretiyle yapıldığı anlaşılmaktadır. Ayrıca nihai kararın verildiği tarihteki parasal sınırların esas alınacağına ilişkin düzenlemenin Anayasa'nın güvence

¹³⁴ Candan, “Parasal Sınırlar”.

¹³⁵ Bu yöndeki görüşler için bkz. Candan, “Parasal Sınırlar”; Yılmazoğlu, s. 40; Yılmaz, s. 1987-1988.

¹³⁶ AYM 16.02.2023 E. 2022/135, K. 2023/30, § 35, RG 05.04.2023-32154.

¹³⁷ AYM Mahir Şahap Bostan, 02.06.2020, B. No: 2017/19906, Lexpera, Erişim Tarihi 1 Kasım 2023; AYM 16.02.2023, E. 2022/135, K. 2023/30, RG 05.04.2023-32154.

altına aldığı kanuni hâkim ilkesine de aykırı olduğunu ifade etmek gerekir.

Kanuni hâkim ilkesi, davayı görece görevli ve yetkili yargı yerinin uyuşmazlığın doğmasından önce kanunla belirlenmiş olmasıdır.¹³⁸ Anayasa'nın 37. maddesinde: “Hiç kimse kanunen tabi olduğu mahkemeden başka bir merci önüne çıkarılamaz.” hükmü ile bu ilke güvence altına alınmıştır. İlkenin getiriliş amacı yargılamada keyfiliği önlemek ve yargılamanın güvenilirliğini sağlamaktır.¹³⁹ Kanaatimizce madde metninde geçen “mahkeme” ifadesinin kanun yollarında görevli mahkemeleri kapsayacak şekilde yorumlanması gerektiği muhakkaktır. Kanun yollarına başvuruda ilk derece mahkemesince veya bölge idare mahkemesince nihai kararın verildiği tarihteki parasal sınır esas alındığında yıl sonunun yaklaşmasıyla birlikte mahkemelerin dosya hakkında karar verip vermemesi ile bir anlamda uyuşmazlığın kanun yollarına tabi olup olmadığı belirlenecektir. Daha önce de ifade edildiği üzere yıl sonuna yetişen veya yetişmeyen dosyalar bakımından da aynı dava konusu uyuşmazlığın hangi kanun yoluna açık olup olmadığı bakımından mahkemeler arasında farklı kararların çıkması mümkün olacaktır.¹⁴⁰ Bu haliyle iş yoğunluğu daha az olan bölgelerde davanın daha kısa sürede sonuçlanması sebebiyle taraflar temyiz veya istinaf yoluna başvurabilecekken, iş yoğunluğu fazla olan bölgelerde yargısal sürecin daha uzun sürmesi sebebiyle parasal sınırların yeniden değerlendirme oranında artmasıyla birlikte dava tarihi itibarıyla temyiz veya istinaf yolu açık olan bir uyuşmazlık hakkında nihai karar verildiğinde temyiz veya istinaf yoluna başvurulamaz hale gelebilecektir. Bu bakımdan yapılan değişikliğin kanun yollarına başvurma hakkı bakımından farklı bölge idare mahkemeleri çevresinde farklı yönde sonuçlar doğurması eşitlik ilkesine aykırı olacak ve sonradan ortaya çıkan yargı yoluna ilişkin değişiklik kanuni hâkim ilkesine aykırılık teşkil edecektir.¹⁴¹

¹³⁸ Bahtiyar Akyılmaz/ Murat Sezginer/ Cemil Kaya, *Türk İdare Hukuku*, 15. Baskı, Savaş Yayınevi, 2022, s. 122.

¹³⁹ Madde gerekçesi için bkz. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası (Gerekçeli), <https://www.anayasa.gov.tr/media/7465/gerekceli_anayasa_2021.pdf> , Erişim Tarihi 2 Aralık 2023, s. 213.

¹⁴⁰ Bumin Doğrusöz, İYUK'ta Tabii Hakim İlkesi Yok Mu Oluyor? <<https://www.ekonomim.com/kose-yazisi/iyukta-tabii-hakim-ilkesi-yok-mu-oluyor/720293>>, Erişim Tarihi 20 Aralık 2023; Bu konudaki tartışmalar için ayrıca bkz. Turgut Candan, “Yargı Hizmetlerinin Etkinliğinin Artırılması Amacıyla Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Teklifi Taslağında İdari Yargılama Usulü Kanunu İle İlgili Teklifler ve Değerlendirilmesi”, <<https://turgutcandan.com/>>, Erişim Tarihi 19 Mart 2024; Balcı, “Kanuni Hakim”.

¹⁴¹ AYM 26.07.2023, E. 2023/36, K. 2023/142, Başvuru Kararı/Dava Dilekçesi, <<https://normkararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/>>, Erişim Tarihi 30 Ekim 2023.

SONUÇ

İdari yargılama usulünde istinaf sisteminin işler hale gelmesiyle üç dereceli bir yargılama sistemine geçildiği yönünde yorumlar yapılıyor olsa da aslında üç dereceli yargılama sistemine geçilmediği, iki dereceli yargılama esasının yüzde seksen oranında korunduğunu ifade etmek gerekir.¹⁴² İdari yargılama usulünde kanun yollarına getirilen sınırlamalara tek dereceli ve iki dereceli yargılama bakımından farklı gerekçelerle itiraz etmek mümkündür. İki dereceli yargılama her şeyden önce hukuk devletinin bir gereğidir. Belirli parasal tutarı aşmayan uyuşmazlıklara karşı istinaf kanun yolunun kapatılması ile bölge idare mahkemelerinin iş yükünün azaltılması ve uyuşmazlıkların makul sürede çözümlenmesi hedefleniyor olsa da olağan kanun yollarına getirilen sınırlamaların Anayasa Mahkemesinin iş yükünü arttırdığına önemle işaret etmek gerekir. Bu bağlamda, hak ve özgürlüklerin korunmasında birincil görevin olağan kanun yollarına bakan yargı merciiilerinde olduğu ve Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru yolunun ikincil nitelikte¹⁴³ olduğu göz önüne alınarak Anayasa Mahkemesi'nin bir kanun yolu mercii gibi çalıştırılmasından ziyade idari yargıda istinaf kanun yolu denetiminin işler hale getirilmesi gerekmektedir.

Anayasa Mahkemesi Danıştayın iş yükünün azaltılması bakımından hükmün denetlenmesini talep etme hakkının sınırlanabileceğini kabul etmektedir. Temyiz yoluna başvurulabilecek uyuşmazlıklar bakımından parasal sınırların kaldırılması halinde Danıştay'ın iş yükünün artacağı, yargılama sürelerindeki makul sürenin aşılabileceği¹⁴⁴ ve tarafların kesin hükme ulaşmasının güçleşeceği ifade edilmektedir. Bu bağlamda Anayasa Mahkemesi, kendi nispetinde önemsiz sayılabilecek davalara karşı istinaf kanun yolunun kapatılmasının kanun koyucunun takdir yetkisinde olduğunu kabul etmiştir. Mahkeme istinaf kanun yolunun kapatılmasıyla yargı merciiilerinin iş yükünün azaltılmasını ve bölge idare mahkemelerinin önemsiz sayılabilecek uyuşmazlıklarla meşgul edilmemesini amaçlamaktadır. Mahkeme davaların makul süre içinde ve usul ekonomisine uygun şekilde yürütülebilmesi için önemsiz saydığı davalar bakımından hükmün denetlenme hakkının sınırlanmasını ölçsüz bir sınırlama olarak kabul etmemektedir.¹⁴⁵ Kanaatimizce hukuki uyuşmazlıkları miktara dayalı olarak önemli veya önemsiz olarak kategorize etmenin hukuki bir izahı bulunmamaktadır. Parasal

¹⁴² Akyıldız, s. 30.

¹⁴³ AYM Yasin Şimşek, 29.09.2021 E. 2017/37390, § 47, RG 08.12.2021-31683.

¹⁴⁴ Benzer açıklamalar için bkz. Candan, "Parasal Sınırlar"; Üstün, s. 14.

¹⁴⁵ AYM 16.02.2023, E. 2022/135, K. 2023/30, RG 05.04.2023-32134.

miktar bakımından bir değerlendirme yapılması durumunda da asgari ücret 17.002,12 TL¹⁴⁶ iken 31.000 TL'nin önemsiz bir tutar olduğunu söylemek güçtür.¹⁴⁷ Zaten ilgilisi bakımından dava konusu miktar önemsiz ise yeniden dava masrafı ödeyip hukuki süreci uzatma gayretinde olmayacaktır.

2577 sayılı Kanun'un 46. maddesinde temyiz yolu açık uyuşmazlıkların tahdidi olarak sayılması ile birlikte aslında bazı davaların temyiz yoluna gitmeden kesinleşmesi öngörülürken Danıştay'ın iş yükünün yüzde seksen oranında azalması amaçlanmıştır.¹⁴⁸ Ancak 2015 yılında paylaşılan verilere göre bölge idare mahkemelerince verilen ve Danıştaya temyiz yolu kapatılan kararlardan elli iki tanesine karşı Danıştay Başsavcılığınca kanun yararına bozma başvurusunda bulunulmuştur.¹⁴⁹ Bu veriden hareketle Danıştayın iş yükünün azaltılması ve içtihat mahkemesi haline gelmesinin sağlanması amacıyla bazı uyuşmazlıklara karşı temyiz yolunun kapatılmasının Danıştayın iş yükünü belirgin oranda azaltmadığını ifade etmek yanlış olmayacaktır. Bu noktada idarenin etkin bir şekilde denetlenmesinin sağlanabilmesi için bölge idare mahkemelerince verilen kararlara karşı temyiz yolunun mümkün olduğunca açılmasının gerektiği ileri sürülebilir.¹⁵⁰

İdare hukuku ilişkisinde eşitler arası bir hukuki ilişki olmadığından özellikle idari yargılama usulünde hak arama hürriyetinin geniş yorumlanması gerekir. Anayasa Mahkemesi önem derecesi nispeten düşük davalara karşı istinaf kanun yolunun kapatılmasını adil yargılanma hakkına aykırı kabul etmese de kanun yollarına getirilen bu sınırlama ile elde edilecek menfaat ile tarafların hak arama özgürlükleri arasında gözetilmesi gereken makul dengenin bozulduğunu kabul etmek gerekir.

İdari yargılama usulünde hali hazırda devam eden sorun, her iki kanun yolunda beklenen hukuki belirliliğin Anayasa Mahkemesi kararlarından sonra da sağlanmamış olmasıdır. İdari yargılama usulünde getirilen parasal sınırların anlamsızlığı bir yana bir kararın gideceği kanun yolunun tespitinin yine kararı veren mahkemeye bırakılması sonucunu doğuracak teklif taslağında yer alan düzenlemenin hukuken kabul edilmesi güçtür.

¹⁴⁶ <<https://www.csgeb.gov.tr/media/93378/netbrutasgari.pdf>>, Erişim Tarihi 13 Şubat 2024.

¹⁴⁷ Benzer görüş için bkz. Türkoğlu Üstün, s. 320.

¹⁴⁸ 6545 sayılı Kanun Gerekçesi, <<https://www2.tbmm.gov.tr/d24/1/1-0918.pdf>>, Erişim Tarihi 28 Ekim 2023.

¹⁴⁹ Mehmet Rıza Ünlüçay, Birinci Oturum Açış Konuşması, 147. Yıl Danıştay ve İdari Yargı Günü Sempozyumu, Ankara, 12 Mayıs, 2015, s. 8.

¹⁵⁰ Ünlüçay, s. 9.

KAYNAKÇA

- Açımız B, *İdari Yargılama Hukukunda Olağan Kanun Yollarına Başvurunun Sınırlanması*, Adalet Yayınevi, 2023.
- Akil C, *İstinaf Kavramı*, Yetkin Yayıncılık, 2010.
- Akkaya T, *Medeni Usul Hukukunda İstinaf*, Yetkin Yayıncılık, 2009.
- Aktepe Artık S, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Işığında Medeni Usul Hukukunda Adil Yargılanma Hakkı*, Seçkin Yayınevi, 2014.
- Akyıldız A, “İstinafa İlkesel Bakmak”, *147. Yıl Danıştay ve İdari Yargı Günü Sempozyumu*, Ankara, 2015, s. 11-32.
- Akyılmaz B / Sezginer M / Kaya C, *Türk İdare Hukuku*, 15. Baskı, Savaş Yayınevi, 2022.
- Akyılmaz B / Sezginer M / Kaya C, *Türk İdari Yargılama Hukuku*, 7. Baskı, Savaş Yayınevi, 2022.
- Akyılmaz B., “Yargı Kararlarının Temyiz Öncesi Kesinleşmesi”, *İdari Yargıda İstinaf Semineri*, Antalya, Mayıs 2009, s. 156-170.
- Akyılmaz B/ Evren Ç C/ Türkoğlu Üstün K/ İsbir B/Karagöz Cin E/ Albal H/ Çıtak H A, “İnsan Zararları Mahkemelerinin Kuruluş ve Görevlerine Dair Kanun Teklifine Eleştirel Bakış”, *GÜHFD*, 19(2), 2015, <<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/789089>>, Erişim Tarihi 15 Mart 2024, s.167-198.
- Aliefendioğlu Y, *Anayasa Yargısı ve Türk Anayasa Mahkemesi*, Yetkin Yayınları, 1996.
- Arat N, *Madde Sistematiği ile İdari Yargılama Hukuku* (Edt. Zehreddin Aslan), Seçkin Yayıncılık, 2023.
- Arslan R/ Yılmaz E/ Taşpınar Ayvaz S/ Hanağası E, *Medeni Usul Hukuku*, 6. Baskı, Yetkin Yayınları, 2020.
- Avcı M, “İdari Yargıda İstinaf”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 2011 (96), <<https://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2011-96-1139>>, Erişim Tarihi 1 Aralık 2023, s. 179-204.
- Aydınoglu Z N, “İstinaf Kanun Yolunun İdari Yargılama Usulüne Başlıca

Etkileri”, *TAAD*, 9(34), 2018, <<https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/980845>>, Erişim Tarihi 3 Kasım 2023, s.387-423.

Balcı M, “Vergi Yargısında Parasal Tutar Olarak Kesin Kararlar ve Kanuni Hâkim Yönünden Bazı Sakıncalı Durumlar”, <<https://vergialgi.com/vergi-yargisinda-parasal-tutar-olarak-kesin-kararlar-ve-kanuni-hakim-yonunden-bazi-sakincali-duruml>>, Erişim Tarihi 04 Kasım 2023.

Batı M, *Vergi Reformları ve Öneriler*, Türkiye Barolar Birliği Yayınları: 417, Eylül 2023, <<http://tbbyayinlari.barobirlik.org.tr/TBBBooks/676.pdf>>, Erişim Tarihi 07 Aralık 2023, s. 95-97.

Candan T, “İdari Yargı’da Kanun Yollarında Parasal Sınırın Anayasa Mahkemesince İptal ve Sonuçları”, <<https://turgutcandan.com/2023/10/27/idari-yargida-kanun-yollarinda-parasal-sinirin-anayasa-mahkemesince-iptali-ve-sonuclari/>>, Erişim Tarihi 01 Aralık 2023.

Candan T, “Yargı Hizmetlerinin Etkinliğinin Artırılması Amacıyla Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Teklifi Taslağında İdari Yargılama Usulü Kanunu İle İlgili Teklifler ve Değerlendirilmesi”, <<https://turgutcandan.com/>>, Erişim Tarihi 19 Mart 2024.

Çağlayan R, *İdari Yargı Kararlarına Karşı Başvuru Yolları (Fransa- Türkiye Mukayeseli Bir Deneme)*, Seçkin Yayınevi, 2017.

Çağlayan R, *İdari Yargılama Hukuku*, 14. Baskı, Seçkin Yayıncılık, 2022.

Çayan G, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Anayasa Mahkemesi Kararları Işığında Mahkemeye Erişim Hakkı, *TADD*, 7(28), 2016, <<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/981932>>, Erişim Tarihi 3 Kasım 2023, s. 235-271.

Çınarlı S, *İdari Yargılama Hukukunda İstinaf ve Bölge İdare Mahkemeleri*, 3. Baskı, Seçkin Yayınevi, 2020.

Doğrusöz B, İYUK’ta Tabii Hakim İlkesi Yok Mu Oluyor? <<https://www.ekonomim.com/kose-yazisi/iyukta-tabii-hakim-ilkesi-yok-mu-oluyor/720293>>, Erişim Tarihi 20 Aralık 2023.

Günday M, “*Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu Hükümlerinin İdari Yargıda Uygulanma Alanı*”, İdari Yargının Yeniden Yapılandırılması ve Karşılaştırmalı İdari Yargılama Usulü Danıştay Sempozyumu 133. Yıl,

2001, s.79-86.

Günday M, “İdari Yargının Görev Alanının Anayasal Dayanakları”, *Anayasa Yargısı*, Sayı: 14, Ankara, 1997, <https://www.anayasa.gov.tr/files/pdf/anayasa_yargisi/anyarg14/metingunday.pdf>, Erişim Tarihi 1 Kasım 2023, s. 347-358.

Günday M, *İdari Yargılama Hukuku*, 2. Baskı, Turhan Kitabevi, 2022.

Gündüz F E /Gündüz H, Anayasa Mahkemesi Kararlarında Hükmün Denetlenmesini Talep Etme Hakkı, *TAAD*, 13(49), 2022, <<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2183682>>, Erişim Tarihi 3 Kasım 2023, s. 1-28.

Gürdoğan B, “Temyiz Mahkemesinin Kontrolü Bakımından: Vakıa ve Hukuk”, *AÜSBFD*, 11, 1956, <<https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/37778>>, Erişim Tarihi 03 Kasım 2023, s. 258-285.

Hirsch E E, *Pratik Hukukta Metot*, 7. Tıpkı Basım, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, 2012.

İnceoğlu S, *İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarında Adil Yargılanma Hakkı (Kamu ve Özel Hukuk Alanlarında Ortak Yargısal Hak ve İlkeler)*, 4. Baskı, Beta Yayıncılık, 2013.

Kaplan G, *İdari Yargılama Usulü Hukuku*, 8. Baskı, Ekin Yayıncılık, 2022.

Karahanoğulları O, *İdari Yargı İdarenin Hukuka Zorlanması (Yargı Kararlarına Dayalı Bir İnceleme)*, Turhan Kitabevi, 2019.

Konuralp H/ Hanağası E, “Fransız Hukuku’nda İptal Amaçlı İstinaf Yolu” *Legal Medeni Usul ve İcra İflas Hukuku Dergisi*, Legal Yayıncılık, 3(6), 2007.

Kuru B/ Avcı B, *Medeni Usul Hukuku*, El Kitabı, C. II, Yetkin Yayınevi, 2022.

Kuru, B, *Medeni Usul Hukuku Ders Kitabı*, Yetkin Yayıncılık, 2019.

Kuver Beyza, 8. Yargı Paketi Taslağında İdare ve İdari Yargılama Hukuku Bakımından Öngörülen Değişiklikler, <<https://sen.av.tr/tr/makale/8.-yargi-paketi-taslaginda-idare-ve-idari-yargilama-hukukunda-ongorulen-degisiklikler>>, Erişim Tarihi 12 Şubat 2024.

Özekes M, *Pekcanitez Usul Medeni Usul Hukuku*, (Edt: Pekcanitez H/ Özekes

- M/ Akkan M/ Taş Korkmaz H), Cilt III, 15. Baskı, On İki Levha Yayıncılık, 2017.
- Özok Ö, “(İstinaf Mahkemeleri) “Bölge Adliye Mahkemeleri” Ya Da “Üst Mahkemeler” Açılırken Duyulan Kimi Kaygılar”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 19(63), <<https://tbbergisi.barobirlik.org.tr/m2006-63-205>>, Erişim Tarihi 1 Kasım 2023, 2006.
- Pekcanitez H, “Yargı Güvenliği Açısından İstinaf”, *İdari Yargıda İstinaf Semineri*, Antalya, Mayıs 2009, s. 131- 137.
- Pekcanitez H/ Atalay O/ Özekes M, *Medeni Usul Hukuku*, 10. Baskı, Yetkin Yayınları, 2011.
- Sancakdar O, “İdari Yargıda İstinaf Sistemi Üzerine Düşünceler”, *Yaşar Üniversitesi E- Dergi*, 8(Özel Sayı), 2013, <<https://journal.yasar.edu.tr/wp-content/uploads/2014/01/4-O%C4%9Fuz-SANCAKDAR.pdf>>, Erişim Tarihi 3 Kasım 2023, s. 2237-2326.
- Sezginer M, “İdari Yargıda İstinaf İncelemesinin Esasları ile İstinaf Uygulamasında İçtihat Ayrılıkları Sorunu ve Çözüm Yolları”, *Danıştay ve İdari Yargı Günü Sempozyumu 150. Yıl*, Ankara, 10-11 Mayıs 2018, s.111-134.
- Söyler Y/Yılmaz M, “Temyiz Kanun Yolunda Uygulanan Parasal Sınırın Her Yıl Artırılmasının Görülmekte Olan İdari Davalara Etkisi”, *SÜHFD*, 29(3), 2021, <<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1802937>>, Erişim Tarihi 15 Kasım 2023, s. 2131-2168.
- Tanrıver S, *Medeni Usul Hukuku*, C. II, Güncellenmiş ve Genişletilmiş 2. Bası, Yetkin Yayıncılık, 2022.
- Teziç E, *Anayasa Hukuku (Genel Esaslar)*, 20. Baskı, Beta Yayıncılık, 2020.
- Türkiye Cumhuriyeti Anayasası (Gerekçeli), <https://www.anayasa.gov.tr/media/7465/gerekceli_anayasa_2021.pdf>, Erişim tarihi 02 Aralık 2023.
- Türkoğlu Üstün K, *İdari Yargılama Usulüne Hâkim Olan İlkeler*, Seçkin Yayınevi, 2019.
- Uler Y, “Anayasa Mahkemesi İptal Kararları Geri Yürür”, *Bahri Savcı'ya*

- Armağan*, Mülkiyeliler Birliği Yayınları 7, 1988, s. 515-534.
- Ulusoy A, *İdari Yargılama Hukuku*, 3. Baskı, Yetkin Yayıncılık, 2022.
- Ünlüçay M R, Birinci Oturum Açış Konuşması, 147. *Yıl Danıştay ve İdari Yargı Günü Sempozyumu*, Ankara, 12 Mayıs, 2015, s. 7-9.
- Üstün G, “İdari Yargıda İstinaf Kanun Yolu Üzerine Bir Değerlendirme”, *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 22(2), 2016, <<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/275221>>, Erişim Tarihi 3 Kasım 2023, s. 13-38.
- Voskuhle A, Erosionserscheinungen des zivilprozessualen Rechtsmittelsystems, NJW 1995/21.
- Yıldırım R, “Türkiye’de İstinaf Uygulamasının İdari Yargıya Etkileri”, 147. *Yıl Danıştay ve İdari Yargı Günü Sempozyumu*, Ankara, 12 Mayıs, 2015, s. 33-53.
- Yıldız H, “Mahkemeye Erişim Hakkı Kapsamında İdari Yargıda Parasal Sınırların Değerlendirilmesi”, *TBB D*, 2023, (168), <<https://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2023-168-2142>>, Erişim Tarihi 13 Şubat 2024, s. 199-226.
- Yılmaz Özel N, *Adil Yargılanma Hakkı Kriterlerinin Türk İdari Yargılama hukuku Açısından Muhtemel ve Gerçekleşen Etkileri*, On İki Levha Yayıncılık, 2016.
- Yılmaz S, “İdari Yargıda “Parasal Sınırlar” ın Konu ve Zaman Bakımından Uygulanması Sorunu”, *AÜHFD*, 72(4), 2023, <<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/3727405>> Erişim Tarihi 20 Mart 2024, s. 1905-2006.
- Yılmazoğlu Y E, “72577 sayılı Kanun’un 46. Maddesinin Birinci Fıkrasının “B” Bendinin İptaline Yönelik Anayasa Mahkemesi Kararı Nedeniyle Oluşan Hukuki Durum ve Kanun Değişikliği Önerileri”, *Vergi Sorunları Dergisi*, (423), 2023, s. 31-46.

